ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Факультет іноземних мов

кафедра германської і слов'янської філології та зарубіжної літератури

Д И П Л О М Н А Р О Б О Т А

на тему: **Лексико-семантичне поле зі значенням «Розумова/ ментальна діяльність людини» (на прикладі дієслів сучасної німецької мови)**

Студентки 2 курсу групи 2МДН
Освітньої програми Середня освіта (мова і література (німецька, англійська))
Спеціальності 014.022 Середня освіта (мова і література (німецька))
Галузі знань 01 Освіта/Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Скворцової Світлани Андріївни

Науковий керівник: Вишивана Н.В., доцент, кандидат філологічних наук

Розширена шкала_____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____
_____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2019 рік

ЗМІСТ

ВСТУП……4

РОЗДІЛ 1. Теоретичне осмислення лексико-семантичного поля……..……..……...8

1.1. Поняття «поле» в лінгвістиці……...……... ……8

1.2. Класифікація полів…… …….…… .12

1.3. Лексико-семантичне поле та його основні характеристики…….…….…..... ..15

1.4. Парадигматичні відношення в лексико-семантичному полі…...18

1.5. Синтагматичні відношення. Валентність слова……..……. 20

1.6. Семантико-морфологічні особливості дієслова у німецькій мові ……..……..22

1.7. Методи інвентаризації лексико-семантичного поля...……..24

ВИСНОВКИ ДО 1 РОЗДІЛУ …….……... ..29

РОЗДІЛ 2. Особливості семантики та функціонування лексико-семантичного поля зі значенням розумова/ментальна діяльність людини……..……....31

2.1. Інвентаризація лексико-семантичного поля ментальна діяльності (за даними словників)……...31

2.2. Підкласи лексико-семантичного поля розумової діяльності ..…..36

2.3. Інвентаризація лексико-семантичного поля на основі художніх текстів..... 40

2.4. Синтагматичні зв’язки дієслів зі значенням розумової діяльності……..…….. ..43

2.4.1. Сполучуваність дієслів із прислівниками…….. 45

2.4.2. Сполучуваність дієслів з модальними дієсловами……..54

2.5. Парадигматичні відношення між дієсловами розумової діяльності……...…… 59

2.5.1. Структура та парадигматичні відношення в межах мікрополів...69
ВИСНОВКИ ДО 2 РОЗДІЛУ……... 75
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ……..77
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ……...80
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ…… 85
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ СЛОВНИКІВ……..86
ДОДАТКИ……..87

ВСТУП

Вивчення семантики є однією з головних задач мовознавства 20 століття. Проблеми семантичних досліджень є центром уваги сучасних мовознавців, тому що саме семантика лежить в основі всього, що пов'язане з когніцією, пробудженням національної свідомості, гуманізацією усіх сфер життя, комунікації тощо. Сучасними вченими відзначається як одна з характерних рис, які визначають розвиток сучасних теорій значення, розширення сфери, об'єкту і джерел семантичних досліджень, де в якості об'єкту аналізу виступає семантичне поле. Концепція польового принципу системної організації мовних явищ – одне з найбільш значущих досягнень лінгвістики 20 століття. У зв'язку з тим, що сучасний етап розвитку лексикології і семасіології характеризується актуальністю вивчення пізнавальної сфери в мовознавстві, прослідковується підвищена зацікавленість до вивчення когнітивної лексики і адекватності відображення її одиниць в словникових статтях, і її очевидна практична значущість, однак єдиної думки стосовно функціональних особливостей даної групи лексики ще немає.

Об'єктом дослідження є лексико-семантичне поле дієслів зі значенням розумової/ментальної діяльності людини в сучасній німецькій мові.

Пізнання і пізнавальна діяльність є невід'ємними частинами людського життя, а також слугують основним шляхом дослідження дійсності, накопичення знань і їх відображення у свідомості. Когніція, пізнання і інші аспекти розумової діяльності завжди цікавили вчених і піддавалися дослідженню, особливий інтерес для науковців складало їх відтворення у лексиці.

Складовими одиницями лексико-семантичного поля зі значенням розумова/ментальна діяльність людини є слова (у нашому дослідженні увагу ми зосереджуємо на дієсловах), що відображають або позначають пізнавальний, мисленнєвий процеси. Зокрема ці одиниці оцінюють та надають характеристику суб'єктам інтелектуальної діяльності, описують

процеси, що відбуваються під час пізнання людини нової інформації, а також представляють результати та наслідки розумової діяльності людини.

На сьогоднішній день тема лексико-семантичного поля, зокрема зі значенням розумової діяльності, є дуже **актуальною**, адже хоч ця тема і цікавить багатьох дослідників (ряд досліджень проведено лінгвістами Чернівецької школи (В.В. Левицьким, Н.В. Вишиваною, О.Д. Огуєм та ін.), опубліковані роботи фінських філологів А. Пайюнен і Х. Койвісто, наукові праці російського вченого Л.М. Васильєв та ін.), все ж прослідковується неповнота вивчення складових одиниць лексико-семантичного поля розумової діяльності, а також відсутній детальний аналіз функціонування дієслів на позначення когнітивних процесів в німецькій мові і всеохопної класифікації ментальних дієслів в межах лексико-семантичного поля.

Актуальність даної теми полягає також і в комплексному підході до вивчення даної проблеми

Предметом дослідження є лексико-семантичні та функціональні особливості лексико-семантичного поля зі значенням розумова діяльність людини в німецькій мові та особливості його інвентаризації.

Метою роботи є з’ясувати особливості парадигматичних, синтагматичних відношень між одиницями у межах досліджуваного лексико-семантичного поля дієслів із значенням розумової діяльності

Із поставленої мети витікають наступні **завдання:**

– дати визначення терміну «лексико-семантичне поле»;

– дослідити структуру лексико-семантичного поля та його характеристики;

– дати загальну характеристику лексико-семантичному полю зі значенням розумова/ментальна діяльність людини;

– дослідити мікрополя у межах досліджуваного лексико-семантичного поля;

– проаналізувати словникові статті, на основі яких визначити склад ядра, центру та периферії поля;

– проаналізувати особливості функціонування дієслів у художніх текстах.

– дослідити синтагматичні та парадигматичні відношення дієслів зі значенням розумової діяльності у художніх текстах.

У науковій роботі були застосовані наступні **методи дослідження,** які зумовлені специфікою дослідження даної теми:

– порівняльний;
– дистрибутивно-статистичний;
– дедуктивний;
– компонентний аналіз словникових дефініцій;
– контекстологічний аналіз;
– синтез;

Наукова новизна роботи полягає у комплексному аналізі лексико-семантичного поля розумової діяльності сучасної німецької мови, в дослідженні і доповненні класифікації дієслів зі значенням розумової діяльності, а також в становленні класифікації мікрополів даного лексико-семантичного поля.

Теоретико-практичне значення роботи зумовлене розробкою сформульованої у лінгвістиці сучасної концепції розуміння поняття лексико-семантичного поля на позначення мисленнєвої діяльності людини, перспективних для подальших досліджень.

Запропонована в роботі модель лексико-семантичного поля, а також доповнені класифікації дієслів та мікрополів може слугувати теоретичною базою при написанні наукових робіт.

Матеріало-інформаційною базою послугували роботи вчених: монографії В.В. Левицького «Семасиология» та «Квантитативные методы», автореферат та статті Н.В. Вишиваної, «Лексична система мови» З.Д. Попова та інші.

Як **дослідницько-ілюстративний матеріал послугували** словники сучасної німецької мови, а також вибірка з художніх творів німецькомовних авторів загальним обсягом 500 000 слововживань.

Апробація результатів дослідження. Результати дипломного дослідження апробувалися на XVII міжнародній студентській Інтернет-конференції «Мова, освіта, культура: Інтеграційні тенденції в сучасному світі» (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 14-15 березня 2019р.), на Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми філології та методики викладання іноземних мов у сучасному мультилінгвальному світі» (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 20 листопада 2019р.), на Міжнародній науково-практичній конференції «Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук» (м. Одеса, Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 29-30 листопада 2019р.), XXXVII міжнародній Інтернет-конференції «Наукові підсумки 2019 року» (м. Вінниця, 9 грудня 2019р.), на науковій конференції викладачів та студентів факультету іноземних мов «Актуальні проблеми лінгвістики та методики викладання іноземних мов у вищому навчальному закладі та школі, випуск 23» (м. Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 24 квітня 2019р.).

Структура роботи: вступ, два розділи, висновки, список використаної літератури, додатки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ЛЕКСИКО СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ

1.1. Поняття «поле» в лінгвістиці

Існують різні види групи слів, але найпоширенішим є поле. «Поле», за словами Башаріної, це одна з фори систематизації мовного матеріалу в системі мови [6; 95]. На нашу думку, поле – це не лише тип об'єднання мовних одиниць, але і спосіб дослідження, так званий польовий підхід, що став великим досягненням лінгвістики в 20-і роки.

Сьогодні вивчаються не просто існуючі самостійні поля, але і польовий характер мови в цілому. При такому дослідженні доцільним є використати польовий підхід, який добре показує, що система мови є об'єднанням полів, які в свою чергу мають ядро, периферію і мають складний характер організації.

Поява терміну «поле» підводить до позначення мови як системи, що представляє собою складний механізм, який був описаний і пояснений в роботах І.А. Бодуена де Кортен'є та Ф. де Сосюри.

Дослідник де Соссюр писав, що слова в мові, з'єднуються один з одним, вступаючи між собою в відношення, що основані на лінійному характері мови, який виключає можливість одночасної вимови двох елементів, таким чином даючи опис синтагматичним та асоціативним відношенням [45; 247].

Ідея «поля» виникла у Й. Тріра ще в 1923р., але ввів цей термін в лінгвістику Г. Іпсен в 1924р. Трір вважав, що в розумінні мовця чи слухача, слова існують не окремо, але зв'язані між собою змістом. Вони утворюють одне ціле, структуру, яку можна назвати словесним полем або мовним полем словесних знаків (Wortzeichenfeld). На думку вченого, значення окремого слова залежить від значення сусідніх слів, які, покриваючи понятійну сферу,

утворюють певну мозаїку. За Тріром існує два види полів: понятійне (Sinnverwandte) і словесне або лексичне (Sinnbezirk) [34; 266].

Понятійне поле – це поле, яке безпосередньо відображає дійсність, а словесне поле – поле, яке є планом вираження понятійного поля. Й. Трір розглядає ці поля як паралельні і дає наступне визначення «полю»: «Поля – це лінгвістичні реалії, які існують між окремими словами і всім словниковим складом, що є частиною цілого і частинами схожих слів, які об'єднуються в вищі одиниці, і частинами лексики, в якій вони діляться на менші одиниці» [3; 228].

Існують різні підходи до з'ясування значення терміну «поле». З лінгвістичної точки зору в працях вітчизняних та зарубіжних науковців дане поняття розглядається в наступних аспектах:

– як феномен мовної системи.

– як лінгвістичний метод дослідження.

На сьогоднішній день, як зазначає Вишивана Н.В., існує декілька точок зору щодо розуміння сутності поля. Згідною першої – поле є екстралінгвістичним явищем, тобто «логічним» або «психологічним», відмежування якого проводять інтуїтивно. Згідно іншої концепції, поле – мовне явище, яке відділяють згідно лінгвістичних даних [13, с. 10]

Логічний підхід бачимо у працях Й. Тріра та Л. Вайсберга, які основною одиницею поля називають – поняття, а поле визначають, як групу споріднених смислів (як зазначалося вище). Метод Тріра піддався критиці, перш за все через неможливість вивчення «понятійного поля» без «словесного». Саме це і зумовило появу нового підходу до системного вивчення лексики – лінгвістичного, що представлений в роботах Е. Оскара та В. Порцига [29, с. 267]. За одиницю поля вони беруть слово з його зв'язками з іншими одиницями словника. В новому підході до вивчення поля пропонується взяти до уваги семантичні критерії, а отже поле розглядається як лексична парадигма, яка виникає при сегментації лексико-семантичного

континууму на різні відрізки, що відповідають окремим словам мови» [13, с. 11].

Досліджував поле і В.М. Павлов, в його роботах поле представлене як «когнітивне освоєння мовних утворень «подвійного» характеру в плані їх сутності» . Крім того, Павлов говорив про те, що їх властивості є частинами мовної системи, через які проходять зв'язки між іншими частинами і ці частини протиставляються один одному.

З точки зору таких науковців як Е.В. Гульга і Е.І. Шендельс поле – це сукупність взаємодіючих засобів, що утворюють лексико-граматичну систему [23, с. 240].

В.М. Солнцева розглядає поле як «сукупність досліджуваних різнорівневих мовних елементів, об'єднаних на основі принципу інвентарності» [43; 89].

Відповідно до Великого Енциклопедичного словника, поле розглядається як «сукупність мовних (в основному лексичних) одиниць, що об'єднані спільністю змісту і відображають понятійну, предметну або функціональну схожість позначувальних явищ».

В Словнику лінгвістичних термінів визначення поняттю поле звучить наступним чином: «це сукупність змістовних одиниць (понять, слів), що покривають певну область людського досвіду», а також «сукупність слів і виразів, що утворюють тематичний ряд, а також слова і вирази мови, які в об'єднанні покривають певну область значення» [5, с. 334].

З вище наведеного бачимо, що кожен науковець уявляє поле по-різному і дає своє визначення цьому терміну, але, опираючись на різні думки, можна сформулювати наступний висновок:

– термін «поле» включає в себе ідею групування різноманітних мовних засобів.

– Поле – це простір, яке має центр і периферію, а також зони межування з іншими полями.

Хоча сьогодні є велика кількість визначень, що стосуються цього поняття, ми вважаємо, що найбільш точне є визначення, що подане у праці Левицького «Лексикологія німецької мови»: «поле це об'єднання спільних за змістом слів, які володіють спільними інваріантними семами, чиї значення межують один з одним і суцільно покривають певну понятійну область» [28, с. 99].

Окрім того, аналізуючи усе вище сказане, можна назвати основні властивості поля. За дослідженням С.Г. Шафікова, можна об'єднати якості поля таким чином: 1) взаємозв'язок елементів, 2) регулярний характер зв'язків між елементами, 3) значущість кожного елементу залежить від його зв'язків з сусідніми елементами, 4) принципово загальний, єдиний для всіх мов характер семантичних структур, що лежать в основі еквівалентних полів, 5) історична обумовленість існування конкретного поля в кожній мові, 6) культурно-мовна специфіка проявлення семантичних структур, що утворюють еквівалентні поля в різних мовах [49; 88]. Доповнити цей список хочемо і наведеним фактом з праці Олександра Дмитровича Огуйя, поля є також динамічними структурами і часто , через розвиток об'єктивної реальності, змінюються. Наприклад в Mittelhochdeutsch слово *varn* означало будь-який пересув: ногами, верхи на коні, на човні, сьогодні це слово означає *fahren* – рух за допомогою якогось транспорту [40; 96].

Отже, термін «поле» в лінгвістиці з'явився у 1924 р. і був введений Г. Іпсеном. З того часу ідея «поля та польового підходу» зацікавила багатьох вчених, що розглядали цю проблему під різним кутом досліджень. І, хоча сьогодні є велика кількість визначень, що стосуються цього поняття, ми у нашій роботі надаємо перевагу визначенню, що подане у праці Віктора Васильовича Левицького «Лексикологія німецької мови».

1.2. Класифікація полів

Сьогодні йде багато дискусій щодо класифікації полів. Відповідно до думки більшості науковців, існують семантичне, лексичне, словесне, фразеологічне, асоціативне, парадигматичне, номінативне, граматико-лексичне, функціонально-семантичне та інші поля. Наприклад, деякі типи полів носять імена вчених, що розробили їх. В лінгвістиці існують такі поняття, як поля М.М. Покровського, поля Й. Тріра і поля В. Порцига.

В 1865 році німецький вчений К. Хейзе вивчав лексичне поле і застосував структурно-польовий метод для встановлення ієрархічної організації лексичної групи Schall.

В. Порциг висунув термін «елементарного семантичного поля», тобто синтагматичного поля – це словосполучення, що засновані на схожості семантичних компонентів, що складаються з дієслова і об’єкта чи суб’єкта, або ж з прикметника і іменника, тут домінують слова, які виражають ознаки і виконують предикатну функцію. За дослідженням вченого, лише дієслова та прикметники можуть бути ядром семантичного поля. Саме ж поле включає всі ті елементи, що сполучаються з ядерними елементами. Тож, можемо зробити висновок, що поле Порцига опирається на валентні властивості слів і являє собою синтагматичні утворення [16].

Поля Порцига були визнанні різними вченими, коли поля Й. Тріра і Л. Вайсгербера критикувалися, проте саме дослідження Тріра стало поштовхом для подальшого розвитку польового методу.

Над асоціативними полями працював Шарль Баллі, він застосовував психолінгвістичний підхід до виділення лексичних областей. Він наголошував більше не на семантичну близькість асоціацій, а на їх тип. Вчений розрізняв ближні і дальні типи асоціацій. Баллі розумів поле як велику кількість слів, що виникають в свідомості інформанта на асоціації з попередньо виголошених слів: бик – корова, віл, теля. Він вважав, що поява

асоціацій в свідомості людини пов’язана з віком людини, її професії, настрою, соціального стану [50; 90].

У ході вивчення фразеологізмів через польовий підхід, було винайдено термін – лексико-фразеологічне поле. А.Є. Гусєва дає таке визначення цьому полю: «…сукупність лексичних і фразеологічних одиниць, об’єднаних однією загальною семантичною ідеєю, яка характеризується конкретними системним відношеннями і володіє стилістичною неоднорідністю [20; 116].

Говорячи про семантичне поле, то це поняття для багатьох лінгвістів є не чітким і тому більшість з них схильні до використання більш вузького терміну – лексико-семантичне поле. Однак деякі науковці все ж займаються вивченням саме семантичного поля. Були спроби виділити семантичні групи слів при укладені словників і першим хто намагався це зробити був П. Роже.

За Словником лінгвістичних термінів О.С. Ахманової семантичне поле – це частинка дійсності, виділена в людському досвіді і теоретично маюча в даній мові відповідник у формі більш чи менш автономної лексичної мікросистеми, а також це сукупність слів і виразів, що утворюють тематичний ряд, слова і вирази мови, що в своєму поєднанні покривають конкретну область значення [4; 334].

У ході вивчення семантичних полів виділилося два основних направлення в їх розробці: вивчення синтагматичних і парадигматичних полів. Для семантичного поля можна вказати ряд характеристики:

1) обширність;

2) цілісність;

3) упорядкованість;

4) взаємовизначеність елементів, коли кожен елемент поля прилягає до сусіднього;

5) повнота;

6) розмитість границя;

7) безперервність.

Окрім вище зазначеного, для семантичного поля залишається актуальним виділення центру і периферії [45;70].

Б.Ю. Городецький визначає семантичне поле як сукупність мовних одиниць, які можуть об’єднуватися на основі «загальності значення» або «загальної сім’ї», або «специфічних семантичних відношень.

Семантичне поле характеризується наявністю наступних ознак, як зазначають більшість лінгвістів:

1. Семантичний зв'язок слів або їх значень в рамках поля, виражений гіперлексемою.
2. Взаємозалежність і взаємовизначеність лексичних одиниць.
3. Неперервність змістового простору.
4. Відносна автономність поля.
5. Розмитість границь поля.
6. Упорядкованість (наявність мікрополів) [39; 103].

І.М. Кобзєва визначає семантичне поле як «сукупність мовних одиниць, об’єднаних загальністю змісту і відображаючих понятійну, предметну, функціональну схожість позначу вальних явищ», крім того мовознавець виділяє наступні характеристики семантичних полів:

1) Семантичне поле інтуїтивно зрозуміле для носія мови і є для нього психологічною реальністю.

2) Семантичне поле автономне і може бути виділене як самостійна підсистема мови.

3) Одиниці семантичного поля пов’язані тими чи іншими системними семантичними відношеннями.

4) Кожне семантичне поле пов’язане з іншим семантичним полем мови і разом вони утворюють мовну систему [38; 11].

Отже, семантичне поле – це утворення, що об’єднує слова різних частин мови, які знаходяться безпосередніх семантичних взаємозв’язках. Семантичне поле існує не лише через те, що існують семантичні зв’язки між

одиницями мови, але й тому, що воно існує в голові людини як когнітивна одиниця мислення.

1.3. Лексико-семантичне поле та його основні характеристики

Ще одним різновидом полів є лексико-семантичне поле, яке і є головним об’єктом нашого дослідження.

Лексико-семантичне поле розглядається в більшості випадків як об’єднання лексичних одиниць, що мають загальний зміст і відображають певне явище.

Сьогодні значення слова розглядається як складна багаторівнева структура і довгий час у вітчизняній лінгвістиці не існувало розділення між термінами «семантичне поле», «лексико-семантичне поле» та «лексико-семантичне група». Ю.М. Караулов говорив про розділення різних сфер словникового складу на семантичні поля, лексико-семантичні групи, синонімічні ряди. Окрім цього, він акцентував на тому, що «лексико-семантичне поле» – поняття досить широке. Тут перехрещуються основні проблеми лексикології – проблема синонімії, антонімії, полісемії, проблема співвідношення слова і поняття [24; 57].

Сьогодні більшість лінгвістів вважає, що лексико-семантичне поле треба сприймати як окремий тип поля. Воно є набагато вужчим поняттям, ніж семантичне і ми повністю підтримуємо цю думку.

Лексико-семантичний підхід допомагає структурувати, вивчити і систематизувати підсистему мови, окрім цього вивчення лексико-семантичних полів важливо для виявлення лінгвістичних основ міжкультурної комунікації, бо саме поле є основною структурою, що організовує тезаурус мови.

Більшість вчених розглядали лексико-семантичне поле як складну ієрархічну мікросистему, що об’єднує слова в єдине ціле за їх загальним

інвентарним значенням, за семантичною ознакою, і при цьому відображає якусь понятійну сферу і володіє певною польовою структурою.

Лексико-семантичне поле має певні властивості. І.І. Чумак виділяє наступні:

1) Семантичне поле утворюється великою кількістю значень, які мають хоча б один загальний компонент з семантичною ознакою, яка зазвичай виражена архілексемою з найбільш загальним значенням.

2) В лексико-семантичному полі виокремлюються мікрополя, члени яких бувають пов’язані інтегральною ознакою, яку виражає домінанта мікрополя. Зовнішня структура мікрополя складається з ядра і декількох областей, частина яких може знаходитися в безпосередній близькості до ядра поля, а інша – на периферії мікрополя.

3) Внутрішня структура поля – це набір кореляцій, що пов’язують одиниці з семантичної сторони.

4) Для поля характерне явище взаємовизначення елементів, яке виступає іноді у формі взаємозаміни даних елементів.

5) Лексико-семантичні поля не ізольовані один від одного [48; 11].

Щодо структури лексико-семантичного поля, можемо виділити наступне: ядро, ближня і дальня периферії [42; 15]. Представивши поле у вигляді сфери, то його одиниці розташуються шарами на різній відстані від ядра, залежно від ступеня смислової близькості до загального значення поля. Виділяють такі критерії визначення ядра:

1) Ступінь інтегрованості одиниці в мережу відношень, властиву відповідному полю в цілому.

2) Функціональне навантаження досліджуваної одиниці у системі.

3) Частота використання одиниці в тексті чи мовленні.

Одиниці поля об’єднуються навколо лексеми, що показує нейтральне та загальне значення поля. Одиниця з таким значенням разом з найближчим оточенням (синоніми, антоніми) називаються ядром поля, що відзначається високою частотою функціонування. Переферію поля складають ті елементи

поля, які мають більш індивідуальні ознаки, такі одиниці поля тісно взаємодіють з одиницями суміжних полів. Перехід від ядра до периферії не різкий, тому можна виділити декілька периферійних зон. Межі поля є не чіткими. Кількість одиниць в полі може бути різною, до того ще й змінюватися з часом [42; 20-21].

Всі слова входять до певного лексико-семантичного поля або, через свою багатозначність, до декількох полів, проте семема входить завжди лише до одного поля.

Можемо виділити такі ознаки лексико-семантичного поля:

1) Присутність: використане слово у мовленні може бути зрозумілим лише у зв'язку з існуванням інших слів цього поля.

2) Безперервність: лексика відображає усі реалії дійсності, тому компоненти поля пов'язані між собою.

3) Історичність: межі поля рухомі, членування лексичної системи на поля з часом змінюється, оскільки воно має історичний характер [17; 74].

У складі великих полів виділяють мікрополя, або так звані лексико-семантичні групи, які є автономними сукупностями лексем, що об'єднані гіперсемою меншого ступеня узагальнення, ніж гіперсема поля. Поле зазвичай охоплює декілька лексико-семантичних груп.

Отже, лексико-семантичне поле – це досить таки автономна сукупність мовних одиниць, що об'єднанні спільною гіперсемою або лексемою з нейтральним загальним значенням. Таке поле має ядро центр (ближню периферію) і периферію (дальню периферію) та обумовлене історичним розвитком, тому межі поля є рухомими. Лексико-семантичне поле складається з численних мікрополів, що відрізняються певною інтегральною ознакою.

1.4. Парадигматичні відношення в лексико-семантичному полі

Однією з найважливіших властивістю лексико-семантичного поля є наявність різноманітних парадигматичних відношень – відношення вибору, асоціації, що ґрунтуються на подібності й відмінності позначувальних і позначуваних одиниць мов [27; 86].

Для лексико-семантичного поля характерні наступні типи парадигматичних відношень: синонімічні, антонімічні, гіперо-гіпонімічні, партативні. Розглянемо кожен з цих типів детальніше.

Синоніми – лексичні одиниці, що володіють хоча б спільним і одним розрізнювальним семантичним компонентом, мають хоча б одну спільну формулу дистрибуції, збігаються в сполучуваності і є взаємозамінними в одному контексті та не можуть бути взаємозамінними в іншому [10, 25].

Виділяють як правило чотири типи синонімів, а саме: 1) абсолютні: Linguistik – Sprachwissenschaft, Kontext – Zusammenhang, 2) семантичні (ідеографічні): *kühn – tapfer- mutig*, 3) стилістичні: *Gesicht – Antlitz – Fratze*, 4) контекстуальні: *Goethe – Dichter – Verfasser*. Левицький пропонує при класифікації синонімів не забувати про їх специфіку функціонування в мові (langue) та мовленні (parole). На основі такого підходу можемо виділити три основних групи слів-синонімів:

1) слова, які можуть бути синонімами і в мові і в мовленні: *kühn – tapfer*;

2) слова, які є синонімами лише в мові (системі): *Gesicht – Antlitz; Gesicht – Fratze*;

3) слова, які виступають синонімами лише в мовленні (тексті): *Goethe – Dichter – Verfasser* [28; 102].

Антоніми – це слова з взаємопротилежними значенням, що слугують для позначення контрастних явищ. Зазвичай наявні у слів з спільним значенням якості чи кількості *(schön – hässlich),* часу *(Tag – Nacht);* простору *(oben – unten).* [25, 12].

За значенням вони позначають наступне: стан, діяльність *(Gesundheit – Krankheit*), почуття *(Liebe – Hass),* природні явища *(hell – dunkel; Wärme – Kälte)*, якість *(schön – hässlich),* часові поняття *(Morgen – Abend).* Антоніми не стосуються таких понять як: меблі, прилади тощо. Багато антонімів утворюються за допомогою словотвірних засобів: префіксів *(miss-, ent-, un-)* та суфіксів (*-sam, -los, -arm, -reich, -leer, -voll)* [40; 94].

В основі антонімії лежить логічне протиставлення якостей, тому в якості антонімів виступають частіше всього прикметники, рідше дієслова і ще рідше іменники. Як і синоніми, антоніми позначають протиставлення не всій семантичній структурі якогось слова, а одному з його лексико-семантичних варіантів. Тому різні значення слова можуть мати різні антоніми: *alt – jung / neu / frisch.*

Особливим типом парадигматичних відношень виступає гіперо-гіпонімія – родовидові відношення в лексико-семантичній системі. Гіпероніми (з грецької – над) – родові слова, гіпоніми (з грецької – під) – видові слова [18, 282]. Наприклад: *Blume (Hyperonym): Nelke, Rose, Tulpe usw. (Hyponyme).*

Партативними відношення є ті, які об’єднують мовні одиниці у групи за принципом частина–ціле. Слово, яке позначає частину, є партативом, а слово, яке вказує на ціле, – голонімом. Інакше цей тип відношень називають меронімією. Партативні відношення показують ієрархію зв’язків та залежностей реалій, оскільки частини взаємопов’язані і взаємодіють у своїй структурі. Наприклад: *ніжка (стола) – стіл, das Kapitel – der Text* [51;20].

На перший погляд, ієрархічна структура цих лексичних одиниць виглядає подібною до гіпо-гіперонімічних відношень. Проте суть таких відношень інша. Ціле складається з частин, які не можуть самі по собі бути цілим, виступати його схематичним представленням [34; 62-67].

Отже, парадигматичні відношення наявні в лексико-семантичних полях і визначаються як такі відношення, коли мовні одиниці можуть утворювати парадигми.

1.5. Синтагматичні відношення. Валентність слова

Синтагматичні відношення – це відношення між словами, які можуть бути об’єднанні в мовний ланцюжок, відношення одиниць, розташованих лінійно; це здатність мовних елементів поєднуватися.

Синтагматичні відношення називають горизонтальними, оскільки вони завжди реалізуються між одиницями, які розташовуються одна за одною. Синтагматичні відношення слова — його лінійні, контекстні зв’язки, його сполучуваність. Слово в парадигматиці, тобто в словнику, в системі мови, і слово в синтагматиці — неоднакові речі.

У синтагматиці здійснюється комбінаторика значень, і смисл словосполучення чи речення не дорівнює сумі значень слів [27; 67].

Розглядаючи синтагматичні відношення варто згадати і про таке поняття як дистрибуція – сума оточень елемента, в яких може зустрічатися слово. Зрозуміло, що в тексті слово може зустрітися в будь-якому лексичному оточенні, але це не означає, що з кожним з елементів цього оточення слово вступає в певні синтаксичні чи семантичні відношення, що називаються сполучуваністю.

Здатність слова поєднуватися з іншими словами залежить від його валентності. Засновником теорії валентності вважається Люсьєн Теньєр. Він продемонстрував свою теорію на прикладі театру: Для певної вистави потрібно мати якусь дію, вона відповідає в реченні (зазвичай) головному дієслову. Для вистави потрібно також мати акторів, бо без них дія не може повноцінно відбутися. В валентній граматиці їх називають «Ergänzungen» (актанти). Кожне дієслово вимагає певну кількість актантів (quantitative Valenz) в певній граматичній і семантичній формі (qualitative Valenz). Для вистави потрібні також декорації, їх в валентній граматиці називають «Angabe», які можуть доповнювати чи бути пропущенні в реченні і мати часове, просторова, причинне значення і т.д. Актанти (Aktanten) і дані

(Angaben) складають частини речення. Носій валентності називається також «Regens», а залежні від нього елементи – «Dependentien».

Валентність також можемо порівняти з атомом, який може мати лише конкретну кількість приєднувальних елементів. Дієслова відкривають навколо себе пусті місця, які можна заповнити через слова конкретних частин мови. Вибір дієслова є визначаючим для граматичної конструкції речення в німецькій мові. Наприклад: *husten: wer? Was? Hustet? (1-wertiges Verb). Das Kind hustet. Wohnen: wer? Was? Wohnt wo? (2-wertiges Verb). Mein Bruder wohnt in Berlin.*

Schenken: wer? Was? Schenkt wem? Wen, was? (3-wertiges Verb). Die Eltern schenken dem Kind ein Fahrrad [18; 277].

Ми можемо прослідкувати, що дієслова вимагають певних слів, якими вони керують в реченні. Такі слова, актанти, можуть бути обов'язкові або факультативні. Наприклад в реченні: *Die Stadt Tscherniwzi liegt ....* слово *liegt* вимагає обов'язкового заповнення позиції *(am Ufer des Flusses Prut).* Без такого заповнення наведене речення буде аномальною (не відзначеною). Однак термін «валентність» в вітчизняній мовознавстві за С.Д. Кацнельсоном стали вживати в значенні, що близьке до «сполучуваності». Це призвело до плутанини в розумінні і вживанні термінів, тому деякі вченні (М.Д. Степанов, О.Д. Огуй і інші) почали розуміти під валентністю – потенціальну сполучуваність, а під сполучуваністю почали трактувати як реалізовану здатність слова вступати в синтагматичні зв'язки з іншими словами [28; 18]. Сполучуваність – це реалізована валентність, здатність дієслова вступати в зв'язки за певними синтаксичними моделями на рівні «parole» [40; 69].

За Амосовою можна виділити три типи сполучуваності:

1) На рівні класу слова – синтаксична сполучуваність як здатність конкретної лексеми вести інші або навпаки, що можна чітко побачити на прикладі дистрибуцій них форм*: glauben + Akk. – Dat. – an + Akk.*

2) На рівні підкласів – семантична сполучуваність як об'єднання лексем на основі спільної семантичної ознаки.

3) На рівні слова – конкретна лексична сполучуваність з конкретними словами *(kühn und Schwimmer, Geist, Idee usw)* [2; 23].

Отже, синтагматичні відношення – це здатність мовних одиниць вступати у лінійні зв'язки. Лінгвісти розрізняють такі поняття як валентність – це здатність слів поєднуватися і сполучуваність – реалізація валентності в мові. За Амосовою виділяємо три типи сполучуваності: на рівні класу слова, на рівні підкласів та на рівні самого слова.

1.6. Семантико-морфологічні особливості дієслово у німецькій мові

Так, як у нашій роботі ми будемо досліджувати лексико-семантичне поле, але на основі дієслів, слід розібратися що таке дієслово і які особливості воно має в німецькій мові.

Дієслово (лат. verbum) це частина мови, що виражає процеси об'єктивної реальності. В дієслівній парадигмі відзначають велику різноманітність форм.

За творенням основних дієслівних форм розрізняють: слабкі (в яких не змінюється коренева голосна) і сильні дієслова (з внутрішньою зміною голосної - Ablaut). В багатьох випадках існують ці форми паралельно (Doppelformen). Тут виокремлюють дві підгрупи :

1. Без зміни значення (*glimmen, melken, salzen…: Sie hat die Suppe gesalzt (gesalzen)).*

2. Подвійні форми одного і того ж дієслова, але з різними значеннями *(backen: ich buk das Brot. Der Schnee backte an meinen Schuhen).*

Вирізняють також групу Präterito-Präsentia. Сюди відносяться усі модальні дієслова та wissen. Форма теперішнього часу цих дієслів співпадає з коренем сильного претерітума [35;18-19].

За семантичною класифікацією розрізняють наступні види дієслів (за Гансом Брінкманом):

1. Handlungsverben, які позначають активну дію на зовнішній світ *(malen, beobachten, ergreifen).*

2. Zustandsverben, які позначають певний стан людей і речей *(schlafen, wohnen, sitzen).*

3. Geschehensverben, які представляють життя як те, що відбувається *(gelingen, geschen, misslingen).*

4. Witterungswerben, які позначають погоду і не мають суб'єкту *(es schneit, es weht, es donnert, es regnet.*

Всі вище наведені приклади дієслів належать до повних (Vollverben).

Окрім повних дієслів, існують допоміжні дієслова (Hilfsverben), які слугують для творення аналітичних форм дієслова *(haben, sein, werden).*

Модальні дієслова мають синтагматичну функцію і показують модальне значення, поєднуючись з повними дієсловами *(dürfen, können, mögen, möchten, wollen, sollen, müssen, lassen).*

Aktionalität – дієслова, що поєднуються з повними дієсловами в один багаточленний предикат і мають синтагматичну функцію. Вони не називають саму дію, а характеризують процес дії *(beginnen, anfangen, aufhören, pflegen, versuchen).*

Funktionsverben – дієслова, що поєднуються з іменниками в сталі словосполучення *(ausdrücken – zur Ausdruck kommen, blacken – einen Blick werfen)* [51;40].

Синтаксична класифікація йде поруч з поняттям валентності. Під валентністю дієслова розуміється його здатність відкривати певні позиції або вільні місця навколо себе, тобто притягувати до себе інші члени речення. Деякі такі позиції є обов'язкові, а деякі факультативні.

Розрізняють наступні групи дієслів:

1. Begrenzpersönlich, які направлені лише на 3 особу однини або ж вживаються з деякими особами лише у переносному значенні *(sich bewölken, grasen, ich belle (übertagene Bedeutung: husten)).*

2. Persönliche, які можуть поєднуватися з 1 суб'єктом в усіх 3 особах *(ich spiele…, du spielst…).*

3. Unpersönliche або безособові *(es schneit, es regnet, es donnert, es dunkelt).*

4. Objektive, які можуть або повинні мати 1 об'єкт *(er bedarf die Erholung).*

5. Subjektive, які не поєднуються з об'єктом *(schlafen, springen, laufen).*

6. Transitive Verben, які потребують об'єкта в Akkusativ без прийменника *(betreffen, schteiben, lesen).*

7. Intransitive – всі інші дієслова в протилежності до транзитивних.

8. Reflexive, у яких об'єкт і суб'єкт – ідентичні, на місці об'єкту виступає займенник *sich* у відповідній формі *(sich überlegen, sich merken)*[57; 257].

Отже, дієслово в німецькій мові – це частина мови, що позначає дію чи перебування в певному стані. Науковці розрізняють фінітивні і інфінітивні форми. За формую творення класифікують дієслова на сильні, слабкі та претерито-презентальні. За семантичною класифікацію усі дієслова можна поділити на *Vollverben, Modalverben, Hilfsverben Aktionalität und Funktionsverben.* Синтаксична класифікація дієслів бере до уваги їх валентність – здатність до притягування інших членів речення.

1.7. Методи інвентаризації лексико-семантичного поля

Досліджуючи лексико-семантичне поле, не можна залишити без уваги і методи інвентаризації. За Левицьким існує 3 основних методи, а саме: психофізіологічний, психолінгвістичний та лінгвістичний. Розглянемо кожен з них.

Психофізіологічний метод (був запропонований О.С. Виноградовою і Н.А. Ейслером) ґрунтується на фіксації судинних реакцій досліджуваних,

яким надають ті чи інші словесні стимули. При певних умовах типи реакцій досліджуваних відповідають різним степеням семантичної близькості між словами (*скрипка, віолончель, труба*) [29; 289].

Психолінгвістичний методи. В цій групі прийнято виділяти чотири основних типи.

– Дослідження першого типу засновані на статистичний обробці словесних асоціацій. Попереднім етапом цієї методики є набір асоціацій – реакцій на слова-стимули. Якщо два слова мають однаковий набір асоціацій то, вважається, що вони семантично пов’язані.

– Процедури другого типу направлені на вимірювання близькості конотативних значень слова.

– Під час третього типу досліджуваний перераховує слова, що пов’язані тими чи іншими змістовими зв’язками з заданим словом-стимулом.

– Четвертий тип ґрунтується на безпосередньому вимірюванні семантичної віддаленості між словами, що надані досліджуваному в контексті чи ізольовано.

Лінгвістичні методи. Техніка контекстологічного аналізу передбачає класифікацію на основі тієї чи іншої ознаки контекстуальних наборів слів, об’єднання їх в тих випадках, коли це можливо, в певні підкласи, які слугують формальною опорою для розбиття семантики слова на зони, що називаються «значення» або «лексико-семантичні варіанти» слова. Такі семантичні зони індексуються в словниках і отримують певне позначення у формі розгорнутих визначень чи слів, семантично пов’язаних з тим словом, що тлумачиться. Тож порівнюючи семантику слова на основі їх словникових дефініцій, ми по суті порівнюємо степінь збігу їх синтаксичну, лексичну чи семантичну сполучуваність.

Парадигматичні відношення між словами можуть бути виявлені двома основними шляхами: за допомогою аналізу словникових дефініцій, коли сполучуваність слова враховується через тлумачення, що спирається на ці

властивості і шляхом прямого звернення до синтагматичних властивостей слова.

Інтенсивні пошуки власне лінгвістичних методів визначення зв’язку між словами почалися в радянському мовознавстві в 60-х роках разом з розвитком структурно-математичної лінгвістики [29; 291].

Найбільш простою і досить ефективною методикою визначення семантичного зв’язку між словами вважається методика, що була запропонована С.Г. Бережаном і Н.А. Шехтманом. Семантичний зв'язок між словами визначається за допомогою «попарного коефіцієнту близькості». Основою для порівняння семантичної близькості між словами в роботах Н.А. Шехтман і О.Л. Каменської є не лексико-семантичні варіанти, а семантичні ознаки.

Найбільш ефективним, простим і об’єктивним вважається прийом, за якого кожне слово словникового тлумачення прирівнюється до семантичного компоненту. Ця методика успішно застосовувалася в роботах таких вчених, як Ю.Н. Караулова, Б.А. Плотнікова і інших. Сукупність методів компонентного аналізу словникових дефініцій можемо поділити на дві групи:

1) методи, засновані на застосуванні декількох словників;

2) методи, засновані на використанні одного словника.

Отже, в сучасній лінгвістиці існує три основних напрямки методів інвентаризації лексичних мікросистем: психофізіологічний, психолінгвістичний і лінгвістичний. В кожну групу методів входять різні їх типи, кожен з яких має свої переваги і недоліки, та складності при застосуванні.

Інвентаризацію лексичних систем можна проводити за допомогою словникових дефініцій, на основі декількох словників а також застосовуючи статистичні методи.

Використання словникових дефініцій для визначення семантичного зв’язку між словами ґрунтується на двох основних припущеннях: два слова семантично пов’язані, якщо вони включають в свій зміст хоча б один

загальний компонент і в якості семантичного компонента можуть бути використані слова, що входять до тлумачення «вхідного» слова, тобто кожен елемент тлумачення в формі окремого слова прирівнюється до семантичного компоненту (семі).

Цей метод виявився на практиці не таким простим, як це здавалося спочатку, адже в отриманих списках семантично пов'язаних слів (семантичних полях) траплялися слова, що інтуїтивно сприймаються як не пов'язані з даним лексико-семантичним групуванням. Це стало поштовхом до пошуків додаткових фільтрів, що допомогли б отримати більш одноманітні за своїм семантичним змістом лексичних групувань. Один з можливих шляхів фільтрації був запропонований Ю.Н. Карауловим – «селективний параметр». Суть цього фільтрування полягає в тому, що при визначення семантичної схожості між словами враховуються не всі загальні для цих слів семантичні компоненти, а лише ті, які мають найбільшу диференційну силу. Оцінюючи перспективу даного фільтру Караулов пише: «Я бачу тут такі лінії його розвитку: подальше уточнення частотного критерію або ж відмову від використання частотності і звернення до різноманітних коефіцієнтів «сили зв'язку», або, нарешті (…) поєднання двох перших шляхів і введення частотної характеристики в формули для визначення коефіцієнту «сили зв'язку»» [24; 24-25].

Оскільки при використанні одного словника компоненти можуть бути показані неповно й непослідовно, а отримані лексичні угрупування не завжди відповідають інтуїтивним уявленням носіїв мови [37; 52]., доцільним є використання якомога більшої кількості словників.

Інвентаризацію на сонові словників слід проводити за наступним алгоритмом:

1. Визначення домінанти (імені) групи.
2. Формування вихідного списку на основі одномовних словників.
3. Визначення ваги домінанти (тест на ім'я).
4. Визначення ядерного (тест на ядро) та центрального складу ЛСГ.

5. Формування периферійного складу групи [29; 296].

Отже, інвентаризацію лексико-семантичних систем можна проводити за допомогою одного чи декількох словників. Як показують дослідження, найкращим шляхом для інвентаризації є обрання декількох одномовних словників. Цей метод виявився не з простих і вимагає слідування певного алгоритму дій: визначення імені групи, формування вихідного списку, проведення тесту на ім’я і ядро, а також формування складу групи.

ВИСНОВКИ ДО ПЕРШОГО РОЗДІЛУ

Враховуючи все вище сказане, можна стверджувати, що поле це об'єднання спільних за змістом слів, які володіють спільними інваріантними семами, чиї значення межують один з одним і суцільно покривають певну понятійну область. У лінгвістиці вирізняють наступні види полів: семантичне, лексичне, словесне, фразеологічне, асоціативне, парадигматичне, номінативне, граматико-лексичне, функціонально-семантичне, окрім того існують поля М.М. Покровського, поля Й. Тріра і поля В. Порцига. Спільним для усіх полів, за Шафіковим, є: взаємзв'язок елементів, регулярний характер зв'язків між елементами, значущість кожного елементу залежить від його зв'язків з сусідніми елементами, принципово загальний, єдиний для всіх мов характер семантичних структур, що лежать в основі еквівалентних полів, історична обумовленість існування конкретного поля в кожній мові, культурно-мовна специфіка проявлення семантичних структур, що утворюють еквівалентні поля в різних мовах.

Особливу увагу ми приділили з'ясуванню терміну «лексико-семантичне поле», яке піддалося дослідженню у нашій роботі.

Лексико-семантичне поле – є набагато вужчим поняттям, ніж семантичне поле і заслуговує окремого вивчення. Лексико-семантичне поле розуміється нами, як складна ієрархічна мікросистема, що об'єднує слова в єдине ціле за їх загальним інвентарним значенням, за семантичною ознакою, і при цьому відображає якусь понятійну сферу і володіє певною польовою структурою. Характерним для лексико-семантичного поля є те, що воно утворюється великою кількістю значень, які мають хоча б один загальний компонент з семантичною ознакою, яка зазвичай виражена архілексемою з найбільш загальним значенням, в межах лексико-семантичному полі виокремлюються мікрополя, характерне є явище взаємовизначення елементів, яке виступає іноді у формі взаємозаміни даних елементів.

Лексико-семантичне поле за своєю структурою складається з ядра, ближньої і дальньої периферії.

В межах лексико-семантичного поля існують синтагматичні зв’язки та парадигматичні.

Парадигматичні відношення – відношення вибору, асоціації, що ґрунтуються на подібності й відмінності позначувальних і позначуваних одиниць мов. Для лексико-семантичного поля характерні наступні види парадигматичних відношень: синонімічні, антонімічні, гіперо-гіпонімічні, партативні.

Синтагматичні відношення – це відношення між словами, які можуть бути об’єднанні в мовний ланцюжок, відношення одиниць, розташованих лінійно; це здатність мовних елементів поєднуватися.

Для інвентаризації лексико-семантичного поля можна застосовувати психофізіологічний, психолінгвістичний та лінгвістичний методи.

У нашій роботі ми йдемо шляхом лінгвістичних методів інвентаризація лексико-семантичного поля. Інвентаризувати лексико-семантичне поле можна на основі вивчення словникових статей, або через контекстуальний аналіз. Найдоцільнішим є застосування обох методів, адже тільки тоді в результаті можна отримати повну картину структури лексико-семантичного поля.

РОЗДІЛ 2
ОСОБЛИВОСТІ СЕМАНТИКИ У ФУНКЦІОНУВАННІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ ЗІ ЗНАЧЕННЯМ МЕНТАЛЬНА/РОЗУМОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ

2.1. Інвентаризація лексико-семантичного поля ментальної діяльності (за даними словників)

Як вже зазначалося раніше, існує декілька методів інвентаризації лексико-семантичного поля, одним з яких є використання декілька одномовних словників. Процедура виокремлення лексико-семантичного поля відбувається наступним шляхом: визначається слово-ідентифікатор, яке виражає загальний зміст для всіх слів в найбільш об'єктивній, найбільш розсудливій і найменш емоційній формі [11; 44]. Для нашого лексико-семантичного поля таким словом-ідентифікатором було обрано дієслово «denken», яке не лише має нейтральне і загальне значення, а також його вирізняє і можливість заміняти більшість лексичних одиниць поля ментальна/розумова діяльність людини.

Далі шляхом суцільної вибірки з тлумачних і синонімічних словників складається список слів, що розтлумачують ім'я поля. Ця процедура необхідна для визначення ядерної і периферійної зони групи.

Так, як дієслова в німецькій мові тлумачаться переважно через синонімічні слова, семантичні компоненти розглядаються в нашій роботі як самостійні одиниці.

В основу відбору лексико-семантичного поля зі значенням розумова/ментальна діяльність людини покладено принцип частотності вживання слів-лексем (семантичних компонентів) у словникових тлумаченнях. Високочастотні одиниці характерні для ядра, мало частотні для периферії. Крім того, як зазначає З.Д. Попов, периферію складають ті

одиниці, значення яких є більш конкретним, а в ядро входять одиниці з більш абстрактним значенням [42; 45].

До лексико-семантичного поля розумова/ментальна діяльність людини відносяться дієслова, що описують процеси, пов’язані з інформацією та знанням: ментальні дієслова.

Під ментальними дієсловами головно розуміли або дієслова мислення або дієслова, які описують ментальність. В. Крофт зараховує до ментальних дієслів, або “психічних” дієслів (psych verbs), перцептивні, когнітивні та емотивні дієслова. Сюди ж входять, на думку М. Піменової, дієслова віри, страху, оцінки, схвалення, звинувачення, вибачення, поваги, наміру, переконання тощо [41;15].

Хоча в мовознавстві групу дієслів мислення, судження, пам’яті розглядали під різними термінами: «ментальні дієслова», «дієслова розумової/інтелектуальної діяльності», «інформаційні дієслова», «епістемічні дієслова», «метарепрезентативні дієслова», «когнітивні дієслова» тощо [21; 28]. У нашому дослідженні ми віддаємо перевагу терміну дієслова зі значенням «розумова діяльність», який не викликає застережень у західних дослідників і зустрічається на слов’янських просторах.

Досліджуючи лексико-семантичне поле розумової діяльності людини ми визначили доманінтою дієслово *«denken»* – одиницю з найбільш абстрактним семантичним значенням. У ході вибірки когнітивних дієслів, що увійшли до досліджуваного поля були використанні наступні словники: *Duden Das Synonymwörterbuch, Heuber Wörterbuch, Pons Wörterbuch, Wahrig Deutsches Wörterbuch, Langnscheidt Großwörterbuch Deutsch, Duden Großes Online-Wörterbuch.*

Нижче подана таблиця, що показує частоту вживання слів у словникових статтях. Усього було використано 6 словників, що прирівнюються до 100%. Частота у відсотках була вирахувана через пропорцію:

6 = 100%

x = 100%:6*x, де x – частота вживання дієслова.

Таблиця 2.1.

Частота вживання слів (на основі словникових дефініцій)

№	*Слово*	*Кількість вживань*	*Частота, %*	*Стилістичне забарвлення слова*
1	besinnen	4	66,6	
2	grübeln	2	33,3	umgangssprachlich
3	klügeln	3	50	umgangssprachlich
4	philosophieren	4	66,6	
5	rätseln	4	66,6	umgangssprachlich
6	sinnieren	4	66,6	umgangssprachlich
7	sinnen	3	50	gehoben
8	hirnen	2	33,3	schweizerisch
9	meditieren	6	100	bildungssprachlich
10	reflektieren	4	66,6	bildungssprachlich
11	knobeln	3	50	umgangssprachlich
12	ticken	4	66,6	umgangssprachlich
13	tüfteln	3	50	umgangssprachlich
14	kurven	1	16,6	salopp
15	wähnen	4	66,6	gehoben
16	dafürhalten	3	50	gehoben
17	gedenken	6	100	gehoben
18	erwägen	3	50	
19	vornehmen	6	100	gehoben
20	brüten	4	66,6	umgangssprachlich
21	werweißen	2	33,3	schweizerisch
22	forschen	6	100	wissenschaftlich

23	bebrüten	2	33,3	umgangssprachlich
24	ersinnen	2	33,3	gehoben
25	tentieren	1	16,6	österreichisch, umgangssprachlich
26	ausgrübeln	3	50	umgangssprachlich
27	zurückdenken	3	50	
28	bedenken	6	100	
29	sich fragen	5	83,3	
30	nachdenken	5	83,3	
31	überlegen	6	100	
32	ahnen	5	83,3	
33	annehmen	5	83,3	
34	finden	6	100	
35	glauben	6	100	
36	wissen	6	100	
37	meinen	6	100	
38	vermuten	5	83,3	
39	beurteilen	6	100	
40	bewerten	6	100	
41	einschätzen	6	100	
42	urteilen	5	83,3	
43	werten	5	83,3	
44	erinnern	6	100	
45	achten	6	100	
46	aufpassen	6	100	
47	sich kümmern	4	66,6	
48	sich sorgen	4	66,6	
49	beabsichtigen	5	83,3	
50	vorhaben	6	100	

51	wissen	6	100	
52	rechnen	6	100	
53	verstehen	6	100	
54	betrachten	5	83,3	
55	ausdenken	6	100	
56	fantasieren	6	100	
57	zweifeln	6	100	
58	planen	5	83,3	
59	denken	6	100	
60	kennen	6	100	

Периферію поля складають поняття з більш конкретним значенням. Адже мислення людини являє собою вирішення різноманітних розумових завдань, спрямованих на розкриття сутності чого-небудь. Це аналіз і синтез, порівняння, абстрагування, конкретизація узагальнення, класифікація. Які з логічних операцій застосує людина, залежатиме від завдання й від характеру інформації, яку вона піддає розумовій переробці.

У список периферії увійшли дієслова з найменшою частотою вживання, а також, схиляючись до думки Попова, ми сюди віднесли слова, які хоч і мають високий показник частотності, мають досить узагальнене значення, але є стилістично обмеженими [42; 52]. *grübeln (33,3%), klügeln (50%), sinnen (50%), hirnen (33,3%), meditieren (100%), knobeln (50%), tüfteln (50%), kurven (0,30%), dafürhalten (50%), gedenken (100%), erwägen (50%), vornehmen (100%), werweißen (33,3%), forschen (100%), bebrüten (33,3%), ersinnen (33,3%), tentieren (16,6%), ausgrübeln (50%), zurückdenken (50%).*

До основного складу або до так званої ближньої периферії (за Поповим) ми віднесли слова з середньою частотою 66,6 – 83,3*%: besinnen (66,6 %), philosophieren (66,6 %), rätseln (66,6 %), sinnieren (66,6 %), reflektieren (66,6 %), ticken (66,6 %), wähnen (66,6 %), brüten (66,6 %), kümmern (66,6 %), sorgen (66,6 %), sich fragen (66,6 %), ahnen (83,3%),*

annehmen (83,3%), nachdenken (83,3%), vermuten (83,3%), bewerten (83,3%), urteilen (83,3%), werten (83,3%), beabsichtigen (83,3%), betrachten (83,3%), planen(83,3%).

До ядерної зони увійшли наступні слова: *denken, wissen, glauben, meinen, verstehen, erinnern, finden, bedenken, überlegen, beurteilen, vorhaben, rechnen, fantasieren, ausdenken, zweifeln, bewerten, einschätzen, achten, aufpassen, kennen*. Частота даних слів складає 1,8%. До даної зони ми віднесли ті когнітивні дієслова, що мають найбільшу частоту і є найбільш абстрактні за своїм значенням. Окрім того, характерним для них є і їх суперництво за право дати ім'я лексико-семантичному полю, що бачимо з того що частота деяких дієслів відповідає частоті вживаності імені поля (*denken*) [22; 47].

Отже, ми провели розмежування ядерної і периферійної зон на основі частотності вживання когнітивних дієслів у словникових статтях, до уваги було взято і їх стилістичні особливості. Дослідження підтвердило певну закономірність: периферія (ближня і дальня) є значно більшою за своїм кількісним складом, аніж ядро лексико-семантичного поля.

Дотримуючись думки Левицького про недосконаліть методу словникового відбору, спробуємо у наступному розділі інвентаризувати лексико-семантичне поле на основі текстів художньої літератури і порівняємо отримані результати.

2.2. Підкласи лексико-семантичного поля розумової діяльності

Досліджуючи дієслова зі значенням розумової діяльності, можна помітити, що всі вони містять в собі певний компонент, який або характеризує процес мислення, інтелектуальну діяльність або є його результатом.

Дієслова, що позначають розумову діяльність, а точніше сам процес, об'єднуються загальним значенням «здійснювати процес мислення». Л.М. Васильєв відносить сюди дієслова зі значенням:

1) Мислити

2) Виносити, складати, створювати, в ході ментальної діяльності, певне судження, думку.

3) Створювати в процесі творчого акту мислення який-небудь зовнішній об'єкт (об'єктувати думку).

Результати інтелектуальних процесів і актів позначають слова з загальним значенням «мати в свідомості певний результат мислення». Сюди перш за все відносять дієслова: уявляти, вважати, припускати та інші.

Окрім цього, вчений поділяє дієслова на мікрополя за наступними ядерними компонентами: уявляти, думати/вважати, вирішувати, вірити, розуміти, помилятися, знати, пам'ятати [9; 67-68].

Лінгвіст А. Пайюнен в своїй класифікації ментальних дієслів виділяє наступні п'ять класів:

1. дієслова передчуття (*підозрювати, припускати, здогадуватися*)

2. дієслова віри, надії і покладання (*сумніватися, мріяти, надіятися, вірити*)

3. дієслова процесу мислення і стану знання (*думати, усвідомлювати, пам'ятати, знати*)

4. дієслова оцінки (*оцінювати, порівнювати, вважати (поганим/добрим*))

5. дієслова наміру (*збиратися, планувати, намірюватися, намірятися*) [63].

Фінська філологиня Х. Койвісто дає таку класифікацію мікрополів ментальних дієслів: дієслова почуттів, комунікації і мислення. В мікропорі «мислення» Х. Койвісто виділила наступні підгрупи:

1) дієслова процесу мислення і фактиви,

2) дієслова бажання,

3) дієслова здібностей і передумови [60;234].

У нашій роботі найбільш підходящою вважаємо класифікацію М.Л. Василєва, яка на наш погляд найточніше розділяє лексико-семантичне поле розумової діяльності на мікрополя. У нашій роботі усі слова, які ми отримали в початковому списку дієслів, ми віднесли до наступних мікрополя. За основу було взято, як зазначалося раніше, класифікацію Васильєва відповідно до ядерного значення.

1. Дієслова з ядерним значенням ***«уявляти»:*** Результатом елементарних процесів мислення, результатом першого етапу переробки відчуттів в нашій свідомості є уявлення. В процесах свідомості вони стоять ніби між відчуттями і сприйняттям з однієї сторони і поняттями – з іншої, тому дієслова цієї групи тісно пов'язані з семантичними класами поля почуттів і з семантичними класами поля інтелектуальної діяльності.

До дієслів уявлення відносяться наступні члени поля: *fantasieren, ausdenken, ausgrübeln, ersinnen, wähnen, philosophieren* – це дієслова, що означають процеси: мріяти, фантазувати і подібні у своїх значеннях за критерієм:

1) перебувати, знаходитися в мрійливому стані ;

2) створювати в своїй уяві бажані образи [9; 123].

2. Дієслова з ядерним значенням ***«думати/вважати»:*** Сюди належать дієслова з значенням «думати, мати думку, мати думку як результат своїх власних роздумів над чимось» [9; 137].

Сюди відносяться такі дієслова: *klügeln, dafürhalten, annehmen, meinen, beurteilen, bewerten, einschätzen, urteilen, werten, rechnen, betrachten, finden, glauben, denken.*

3. Дієслова з ядерним значенням ***«вирішувати»:*** Акт формування в процесі роздумів якихось намірів позначають дієслова з ядерним значенням «вирішувати». Сюди відносяться дієслова, що мають значення «доходити в результаті інтелектуальних і вольових зусиль до якихось намірів, планів, дій, рішень»: *knobeln, vornehmen, planen.*

4. Дієслова з ядерним значенням ***«вірити»:*** Сюди відносяться не лише дієслова, що мають значення «вірити у когось/щось, бути впевненим в існуванні чогось»: *glauben*, але, за Васильєвим, сюди відносяться дієслова з значенням «нетвердо вірити в когось/щось» [9; 139]:*zweifeln.*

5. Дієслова з ядерним значенням ***«розуміти»:*** Дієслова, що мають інвентарне значення «мати ясне чи правильне уявлення, думку, судження про когось/щось», а також зі значенням «добиватися розуміння логічно, за допомогою розуму», «доходити до розуміння через проникнення в глибинну суть чогось» [9; 144]; *verstehen, vermuten, rätseln, hirnen, sorgen, grübeln, ticken, tüfteln.*

6. Дієслова з ядерним значенням ***«знати»:*** Ці дієслова позначають результат розумової діяльності або здобуття знань під час такої діяльності. Дієслова цієї групи мають значення «мати пізнання в якійсь сфері», «мати уявлення практичними навиками реалізації певних знань», «розуміти когось або щось дуже добре», «робити щось з метою отримання знань» [9; 160-163]: *wissen, forschen, verstehen, kennen.*

7. Дієслова з ядерним значенням ***«пам'ятати»:*** Сюди належать дієслова зі значеннями «пам'ятати, згадувати, тримати в пам'яті», «занурюватися у спогади», «копатися в минулому» [9; 167]: *erinnern, zurückdenken, gedenken.*

Окрім груп запропонованих Васильєвим, вважаємо доречним виділити в нашій роботі наступні групи:

Дієслова з ядерним значенням «мати намір»: Сюди ми віднесли дієслова зі значеннями «мати намір», «збиратися щось зробити», «планувати»: *planen, vorhaben, beabsichtigen, tentieren, vornehmen.*

Ми також виділяємо дієслова процесу мислення – це дієслова, які позначають сам процес інтелектуальної, розумової діяльності і означають «роздумувати, обдумувати, думати*»: denken, besinnen , sinnieren, sinnen, hirnen, meditierem, reflektieren, kurven, erwägen, brüten, werweißen, bebrüten, bedenken, sich fragen, nachdenken, überlegen.*

Отже, хоча до лексико-семантичного поля «ментальна/розумова діяльність людини» входять дієслова, що об'єднуються значенням «інтелектуальна діяльність, здатність думати», але бачимо, що усі ці слова різняться за своїм ядерним компонентом і належать до мікрополів з різним відтінком значення.

2.3. Інвентаризація лексико-семантичного поля на основі художніх текстів

Як зазначалося вище, у нашій роботі ми дотримуємося думки, що для дослідження лексико-семантичного поля не достатньо використовувати лише словники, тому ми звернулися і до художніх текстів, які, за В.В. Левицьким, можна використовувати як певний фільтр для отримання списку, що є пригодним для подальшого семантичного аналізу [29; 298]. Для роботи було вибрано чотири тексти, а саме романи: *Martin Walser „Die Verteidigung der Kindheit", Hildegard Zander „Einmal war Frost in die Blüten gefallen", Evelina Hasler „Der Zeitreisende", Fridrich Dürrenmat „Der Verdacht".*

На основі суцільного аналізу текстів було складено дистрибутивну картотеку, що містить 404 речень або сегментів речень, в яких вживалися досліджувані дієслова. До уваги бралися дієслова, що при формуванні початкового списку увійшли до ядерної зони або ближньої периферії.

Одержані дані подаємо у вигляді таблиці:

Таблиця 2.2.

Вживання дієслів розумової діяльності у художніх текстах

	Hildegard Zander	Fridrich Dürrenmat	Evelina Hasler	Martin Walser	Всього
Wissen	35	19	16	71	141
Denken	24	26	10	33	93
Glauben	7	8	5	12	32

Meinen	5	4	1	3	13
Verstehen	16	6	2	9	33
Erinnern	5	5	6	7	23
Bedenken	1	0	0	1	2
Überlegen	4	1	3	1	9
Vorhaben	0	0	1	0	1
Rechnen	0	0	0	2	2
Ausdenken	0	1	0	1	2
Zweifeln	0	0	0	1	1
Besinnen	0	0	0	3	3
Sinnieren	0	0	2	0	2
Kümmern	0	1	4	1	6
Ahnen	6	3	2	5	16
Annehmen	0	2	0	1	3
Nachdenken	4	1	1	1	7
Vermuten	0	0	1	0	1
Achten	0	0	0	1	1
Aufpassen	0	2	0	0	2
Beabsichtigen	0	0	1	0	1
Planen	0	0	0	1	1
Kennen	30	10	11	20	71
Всього	137	89	66	174	466

В таблиці не відображені наступні дієслова: *betrachten, werten, urteilen, einschätzen, bewerten, sich fragen, sorgen, brüten, wähnen, ticken, reflektieren, rätseln, philosophieren, fantasieren, beurteilen, finde,* так як вони не зустрілися у жодному тексті. Отже, на нашу думку, ці дієслова слід віднести до дальньої периферії.

З поданих вище даних можемо віднести найбільш вживані дієслова до ядерної зони, а всі інші – до ближньої периферії.

Отже, до ядра віднесемо наступні дієслова: *wissen, denken, glauben, meinen, verstehen, erinnern, ahnen, kennen.*

Дієслова, що зустрілися менше 10 раз віднесемо до ближньої периферії: *annehmen, nachdenken, vermuten, achten, aufpassen, beabsichtigen, planen, bedenken, überlegen, vorhaben, rechnen, ausdenken, zweifeln, besinnen, sinnieren, kümmern.*

Порівняємо тепер списки дієслів ядерної зони, що складені на основі аналізу словникових статей (список №1) та художніх текстів (список №2) (зі списків виключаємо дієслова, що не зустрілися у романах):

Таблиця 2.3.

Порівняльні списки дієслів зі значенням розумової діяльності

Список №1	Список №2
denken	denken
wissen,	wissen
glauben	glauben
meinen	meinen
verstehen	verstehen
erinnern	erinnern
bedenken	ahnen
überlegen	kennen
vorhaben	
rechnen	
ausdenken	
zweifeln	
kennen	

Таким чином, бачимо, що обидва списи співпадають лише на 50%, що підтверджує недосконаліть використання лише одного методу при інвентаризації лексико-семантичного поля, адже в лексико-смантичному полі постійно йдуть центрозміщуючі і центробіжні процеси: одні дієслова прямують від периферії до ядра, а інші – від ядра до периферії, постійно будуть такі дієслова, які знаходяться на проміжному етапі цього процесу [42; 57-58]. Аналізуючи отримані списки, можна з впевненістю сказати, що, на даний момент, ядерними можна вважати дієслова denken, wissen (що за своїми характеристиками і частотою вживання змагається з дієсловом „denken“ за право дати ім’я полю), glauben, meinen, verstehen, erinnern.

Аналіз художніх текстів також ясно показав і підтвердив думку З.Д. Попова про те, що ядерна лексика не лише складає більшу частину тексту, але і несе основне змістове навантаження. Ядро лексичної системи включає найбільш частотну і інформативну лексику [42; 44].

2.4. Синтагматичні зв’язки дієслів зі значенням «розумова діяльність»

Досліджуючи дієслова розумової діяльності, ми вирішили проаналізувати і їх здатність до сполучуваності, яка зумовлюється двома основними факторами: 1) індивідуальною семантикою слова, яка є відбиттєвим представленням предметно-логічних відношень, що існують у навколишньому світі між предметами та явищами; 2) приналежністю слова до певного граматичного класу та особливостями синтаксичних правил конкретної мови. Як результат, розрізняють два аспекти сполучуваності: лексичну (у широкому смислі) та синтаксичну[12; 7]. В даній роботі ми досліджуємо лексичну сполучуваність на рівні окремого слова, за моделлю «слово + слово». Матеріалом для дослідження стали дані, що були отримані методом суцільної вибірки з художніх творів. Для встановлення наявності

зв’язків були обрані найбільш і найменш частотні словосполучення (див. Додаток А, Б).

Для встановлення наявності синтагматичних зв’язків, ми використовуємо методику запропоновану Л.В. Бистровою, що була розвинена та опрацьована В.В. Левицьким – дистрибутивно-статистичного аналізу. Висока частотність спільної зустріваності двох слів не виступає мірою їх синтагматичної зв’язаності, адже це може бути через частотні властивості одного чи іншого слова або через особливі відношення, які надають словосполученням статус, близький до дійсності.

Встановити, чи зумовлюється висока частота вживання словосполучень дією особливих відношень, можна за допомогою статистичних методів, а саме хі-квадрату. Статистично значущими вважатимемо лише ті зв’язки, де емпіричні частоти спільної зустріваності значно перевищують теоретично очікувані величини, в іншому випадку між ознаками не існує зв’язку.

Для порівняння емпіричних та теоретичних частот спільної зустріваності двох слів у тексті скористаємося альтернативними або чотирипільними таблицями, що можна побудувати на основі багатопільних таблиць (Додатки А, Б) шляхом зменшення кількості стовпців за такою схемою:

a	b
c	d

N

Де a, b, c, d – емпіричні величини, а N – загально кількість спостережень. У полях (a) і (b) знаходяться досліджувані величини, що піддаються статистичному аналізу. Величини в полях (c) і (d) є різницями сумарних частот по стовпцях і рядках та величин у полях (a) і (b), що спостерігаються [30; 137].

Визначити ступінь рівномірності розподілення емпіричних частот у таблицях можна шляхом співвіднесення їх з теоретично очікуваними величинам.

Для дослідження відповідності та різниці між емпіричними та теоретичними частотами і встановлення наявності (чи відсутності) зв'язку між ознаками ми використали формулу хі-квадрат, для чотирипільних таблиць ми використали формулу $x^2 = \frac{(ad-bc)^2 * N}{(a+c)*(b+d)*(a+b)*(c+d)}$;

Де a, b, c, d – емпіричні частоти у відповідних полях, N – загальна кількість спостережень [30; 56]. Для того, щоб інтерпретувати одержану за формулою величину, необхідно врахувати число ступенів свободи df та рівень значення P. Число df для чотирипільних таблиць завжди дорівнює 1. Рівень значення P, що вважається достатнім для того, щоб констатувати суттєвість одержаних даних – 0,05, тоді у спеціальних таблицях знаходимо, що критична величина вважатиметься для x^2 = 3,84. Якщо сума x^2 перевищує критичну величину, це означає, що між розподіленням частот існує статистично значна різниця, можна говорити про наявність стабільного зв'язку.

2.4.1. Сполучуваність дієслів із прислівниками. Контекстологічний аналіз, проведений на матеріалі німецькомовних текстів, показав підвищене вживання дієслів мовлення з іменниками та займенниками. Наприклад:

Im Übrigen erinnere sie sich noch gut an den sieben oder achtjährigen Alfred [62; 40].

Er wusste nicht, sollte er brüllen oder heulen [62; 221].

Früher glaubte ich, wir verstehen uns ohne Worte [61; 7]!

Christine wußte, da gab eine Geschichte [61; 43] ...

Aber ich weiß nicht, ob es die geeignete Literatur für mich ist [60; 163].

Bärlach wusste genau, was dieser Besuch bedeuten sollte [60; 166].

Однак ці зв’язки є не показовими для з’ясування семантики досліджуваних дієслів. При дослідженні ми також зустріли 79 випадків сполучуваності з прислівниками. Деякі зв’язки є такими, що перевищують очікувану частоту, тому ми застосували дистрибутивно-статистичний аналіз. Ми дослідили розподілення частот сполучуваності дієслів зі значенням «розумова діяльність» (а саме: *wissen, denken, verstehen, glauben, vermuten, sich kümmern, überlegen*) і прислівників (*sicher, genau, jetzt, hoffentlich, nie, zuerst, jedesmal,früher, oft, lange*). Для цього ми склали чотирипільні таблиці.

Таблиця 2.4

Сполучуваність дієслова wissen з прислівником sicher

Дієслово	Прислівники		Сума
	sicher	інші	
wissen	6 (3,7) a	17 (19,2) b	23
інші	7 c	49 d	56
сума	13	66	79 N

Для таблиці 2.4: теоретична величина для поля «a» – 3,7, для поля «b» – 19,2. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить майже рівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловом *wissen* і прислівником *sicher* не існує взаємозв’язок.

Так для таблиці 2.4 за нашими підрахунками x^2 дорівнює 2,189, що є менше критичної величини. Це дає нам право стверджувати, що між *wissen i sicher* немає особливих контекстуальних відношень. Такий зв'язок не вважаємо стабільним.

Таблиця 2.5

Сполучуваність дієслова wissen з прислівником genau

Дієслово	Прислівники		Сума
	genau	інші	
wissen	8 (2,9) a	15 (20) b	23
інші	2 c	54 d	56
сума	10	69	79 N

Для таблиці 2.5: теоретична величина для поля «a» – 2,9, для поля «b» – 20. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, особливо у полі «a», де теоретична величина виявилася значно меншою, ніж емпірична. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловом *wissen* і прислівником *genau* існує стабільний взаємозв'язок. Це припущення підтверджується, адже x^2 дорівнює 14,36 що є значно більше за критичну величину x^2.

Як приклад наводимо речення з художніх текстів:

Manchmal aber, das weiß er genau, war es die Mutter, die traurig war [59; 15].

Und der Chef wusste alles genau [61; 166].

Таблиця 2.6

Сполучуваність дієслова wissen з прислівником nie

Дієслово	Прислівники		Сума
	nie	інші	
wissen	3 (2,6) a	20 (20,3) b	23
інші	6 c	50 d	56
сума	9	70	79 N

Для таблиці 2.6: теоретична величина для поля «a» – 2,6, для поля «b» – 20,3. Отже, теоретичні і емпіричні величини майже збігаються, x^2 дорівнює

0,087 – що значно менше за критичну величину. Можемо стверджувати, що між досліджуваними величинами немає зв’язку.

Er wußte nie, ob hinter der Grenze Tod oder Leben auf ihn wartete [62; 197].

Sie wisse nie, ob es die Wahrheit war [61; 234].

Таблиця 2.7

Сполучуваність дієслова denken з прислівником jetzt

Дієслово	Прислівники		Сума
	jetzt	інші	
denken	4 (1,5) a	13,59 (15,49) b	17
інші	3 c	59 d	62
сума	7	72	79 N

Для таблиці 2.7: теоретична величина для поля «a» – 1,5, для поля «b» – 15,49. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, особливо у полі «a», де теоретична величина виявилася значно меншою, ніж емпірична. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловом *denken* і прислівником *jetzt* існує стабільний взаємозв’язок. Це припущення підтверджується тим, що x^2 для цієї дорівнює 5,77. Як приклад слугують наступні речення:

Christine sinnt, woran er jetzt denkt [61; 53].

Du darfst jetzt nicht denken, was du denkst [59; 159].

Таблиця 2.8

Сполучуваність дієслова denken з прислівником sicher

Дієслово	Прислівники		Сума
	sicher	інші	
denken	3 (2,7) a	14 (14,20) b	17
інші	10 c	52 d	62
сума	13	66	79 N

Для таблиці 2.8: теоретична величина для поля «a» – 2,7, для поля «b» – 14,20. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить майже рівномірний характер, x^2 дорівнює 0,022 – особливого зв'язку у цьому словосполученні немає.

Таблиця 2.9

Сполучуваність дієслова denken з прислівником zuerst

Дієслово	Прислівники		Сума
	zuerst	інші	
denken	2 (1,3) a	15 (15,7) b	17
інші	4 c	56 d	60
сума	6	73	79 N

Для таблиці 2.9: теоретична величина для поля «a» – 1,3, для поля «b» – 15,7. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить рівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловом *denken* і прислівником *zuerst* не існує стабільний взаємозв'язок, адже x^2 дорівнює 0,462 що є значно менше за критичну величину x^2.

Таблиця 2.10

Сполучуваність дієслова verstehen з прислівником hoffentlich

Дієслово	Прислівники		Сума
	hoffentlich	інші	
verstehen	4 (0,5) a	7 (10, 4) b	11
інші	0 c	68 d	68
сума	4	75	79 N

Для таблиці 2.10: теоретична величина для поля «a» – 0,5, для поля «b» – 10,44. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, особливо у полі «a», де теоретична величина виявилася значно меншою, ніж емпірична. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками існує стабільний взаємозв'язок.

За формулою хі-квадрат ми встановили підтвердження наявності стабільного взаємозв'язку, адже x^2 дорівнює 26,04 що є значно більше за критичну величину x^2:

Alfred verstehe auch hoffentlich die Einstellung von Vaters Frau [56; 269].

Du verstehst mich hoffentlich [61; 185]*!*

Таблиця 2.11

Сполучуваність дієслова verstehen з прислівником jetzt

Дієслово	Прислівники		Сума
	jetzt	інші	
verstehen	1 (0,97) a	10 (10) b	11
інші	6 c	62 d	68
сума	7	72	79 N

Для таблиці 2.11: теоретична величина для поля «a» – 0,97, для поля «b» – 10. За формулою хі-квадрат ми встановили що x^2 дорівнює 0,00083 що

є значно менше за критичну величину x^2, а от же ми не можемо говорити про наявність стабільного взаємозв'язку.

Таблиця 2.12

Сполучуваність дієслова glauben з прислівником jedesmal

Дієслово	Прислівники		Сума
	jedesmal	інші	
glauben	2 (0,53) a	5 (6,46) b	7
інші	4 c	68 d	72
сума	6	73	79 N

Для таблиці 2.12: теоретична величина для поля «a» – 0,53, для поля «b» – 6,46. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, особливо у полі «a», де теоретична величина виявилася значно меншою, ніж емпірична. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловом і прислівником *jedesmal* існує стабільний взаємозв'язок

За формулою хі-квадрат ми встановили наявність стабільного взаємозв'язку, адже x^2 дорівнює 4,81 що є більше за критичну величину x^2. Наводимо приклад спільної зустріваності досліджуваних ознак:

Er glaubte jedesmal, das sei jetzt das Ende [62; 291].

Jedesmal glaube ich, dass ich nichts erklären müsse [61; 76].

Таблиця 2.13

Сполучуваність дієслова glauben з прислівником früher

Дієслово	Прислівники		Сума
	früher	інші	
glauben	1 (0,35) a	6 (6,64) b	7
інші	3 c	69 d	72
сума	4	75	79 N

Для таблиці 2.13: теоретична величина для поля «a» – 0,35, для поля «b» – 6,64., x^2 дорівнює 1,3 що є значно менше за критичну величину x^2, отже зв'язок між *glauben i früher* відсутній.

Таблиця 2.14

Сполучуваність дієслова vermuten з прислівником oft

Дієслово	Прислівники		Сума
	oft	інші	
vermuten	1 (0,03) a	0 (0,96) b	1
інші	2 c	76 d	78
сума	3	76	79 N

Для таблиці 2.14: теоретична величина для поля «a» – 0,03, для поля «b» – 0,96. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, особливо у полі «a», де теоретична величина виявилася значно меншою, ніж емпірична. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловом *vermuten* і прислівником *oft* існує стабільний взаємозв’язок

За формулою хі-квадрат ми встановили наявність стабільного взаємозв’язку, адже x^2 дорівнює 25,65 що є значно більше за критичну величину x^2.

Sie vermutete oft, dass er log [61; 32].

Таблиця 2.15

Сполучуваність дієслова überlegen з прислівником lange

Дієслово	Прислівники		Сума
	lange	інші	
überlegen	2 (0,11) a	1 (2,88) b	3
інші	1 c	75 d	76
сума	3	76	79 N

Для таблиці 2.15: теоретична величина для поля «a» – 0,11, для поля «b» – 2,88. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, особливо у полі «a», де теоретична величина виявилася значно меншою, ніж емпірична. За формулою хі-квадрат ми встановили наявність стабільного взаємозв'язку, адже x^2 дорівнює 33,73 що є значно більше за критичну величину x^2. Можна стверджувати про наявність стабільного взаємозв'язку:

Lange hat er überlegt…[62;23].

Lange überlegte Bärlach, wo hat er das Bild gesehen [60; 72].

Таблиця 2.16

Сполучуваність дієслова sich kümmern з прислівником sicher

Дієслово	Прислівники		Сума
	sicher	інші	
sich kümmern	2 (0,34) a	1 (2,65) b	17
інші	7 c	69 d	76
сума	9	70	79 N

Для таблиці 2.16: теоретична величина для поля «a» – 0,34, для поля «b» – 2,65. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, особливо у полі «a», де теоретична величина виявилася значно меншою, ніж емпірична. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловом *sich kümmern* і прислівником *nie* існує стабільний взаємозв'язок

За формулою хі-квадрат ми встановили наявність стабільного взаємозв'язку, адже x^2 дорівнює 12,21 що є значно більше за критичну величину x^2.

Aber Moynier kümmerte sich sicher darum [59; 140].

Sie soll sich sicher darum kümmern [61; 213].

2.4.2. Сполучуваність дієслів розумової діяльності з модальними дієсловами. Окрім дослідження наявності зв’язку дієслів зі значенням «розумова діяльність людини» з прислівником, ми дослідили і зв'язок цих дієслів з модальними.

Таблиця 2.17

Сполучуваність дієслова wissen з модальним дієсловом wollen

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	wollen	інші	
wissen	9 (4,2) a	11 (15,7) b	20
інші	3 c	33 d	36
Сума	12	44	56 N

Для таблиці 2.17: теоретична величина для поля «a» – 4,2, для поля «b» – 15,7. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, отже можемо говорити про наявність стабільного зв’язку між дієсловами *wissen і wollen*, це підтверджується і тим, що x^2 дорівнює 10,26.

Ілюструємо цю сполучуваність наступними прикладами з художніх текстів:

Sie will von Alfred wissen, wie er das sieht [61; 59].

Aber der Vater (…) wollte nichts wissen von der Mutter [59; 137].

Wenn er über sie etwas wissen wollte, gab sie nur ein paar Daten preis [62; 314].

Таблиця 2.18

Сполучуваність дієслова wissen з модальним дієсловом müssen

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	müssen	інші	
wissen	5 (7,1) a	15 (12,8) b	20
інші	15 c	21 d	36
сума	20	36	56 N

Для таблиці 2.18: теоретична величина для поля «a» – 7,1, для поля «b» – 12,8. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить майже рівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками немає взаємозв'язку. Припущення підтверджується розрахунками хі-квадрату, x^2 дорівнює для цієї таблиці 1,55.

Таблиця 2.19

Сполучуваність дієслова denken з модальним дієсловом müssen

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	müssen	інші	
denken	6 (5,7) a	10 (10,2) b	16
інші	14 c	26 d	40
сума	20	36	56 N

Для таблиці 2.19: теоретична величина для поля «a» – 5,7, для поля «b» – 10,2. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить майже рівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками немає взаємозв'язку. Припущення підтверджується розрахунками хі-квадрату, x^2 дорівнює для цієї таблиці 0,0031 – що значно менше за критичну величину.

Таблиця 2.20

Сполучуваність дієслова denken з модальним дієсловом dürfen

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	dürfen	інші	
denken	1 (0,2) a	15 (15,7) b	16
інші	0 c	40 d	40
сума	1	55	56 N

Для таблиці 2.18: теоретична величина для поля «a» – 7,1, для поля «b» – 12,8. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить майже рівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками немає

взаємозв’язку. Припущення підтверджується розрахунками хі-квадрату, x^2 дорівнює для цієї таблиці 2,54, що є менше критичної величини.

Таблиця 2.21

Сполучуваність дієслова überlegen з модальним дієсловом müssen

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	müssen	інші	
überlegen	4 (1,4) a	0 (2,5) b	4
інші	16 c	36 d	52
сума	20	36	56 N

Для таблиці 2.21: теоретична величина для поля «a» – 0,2, для поля «b» – 15,7. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер, теоретична величина виявляється значно меншою в полі «a». Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловами *überlegen і müssen* існує стабільний взаємозв’язок. Це припущення підтверджується даними, що були отримані за формулою хі-квадрат, адже x^2 дорівнює 7,75 що є значно більше за критичну величину x^2.

Наведемо приклад:

Er meinte, eine Lehrfamilie müsse sich überlegen, mit wem sie Umgang pflege [59; 54].

Du muss sich alle Kleinigkeiten überlegen [61; 101].

Таблиця 2.22

Сполучуваність дієслова verstehen з модальним дієсловом können

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	können	інші	
verstehen	3 (0,9) a	0 (2,08) b	3
інші	14 c	39 d	53
сума	17	39	56 N

Для таблиці 2.22: теоретична величина для поля «a» – 0,9, для поля «b» – 2,08. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловами *verstehen* і прислівником *können* існує взаємозв'язок:

За формулою хі-квадрат ми встановили наявність стабільного взаємозв'язку, адже x^2 дорівнює 7,27, що є значно більше за критичну величину x^2.

Як приклад подаємо наступні речення з художньої літератури:

Wie könne man so wenig Spaß verstehen? [62; 144].

Könnte auch man nicht etwas verstehen, was gar nicht klar ist [62; 40]?

Таблиця 2.23

Сполучуваність дієслова glauben з модальним дієсловом lassen

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	lassen	інші	
glauben	1 (0,01) a	0 (0,98) b	1
інші	0 c	55 d	55
сума	1	55	56 N

Для таблиці 2.23: теоретична величина для поля «a» – 0,01, для поля «b» – 0,98. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловами *glauben* і прислівником *lassen* існує взаємозв'язок.

За формулою хі-квадрат ми встановили наявність стабільного взаємозв'язку, адже x^2 дорівнює 56, що є в рази більше за критичну величину x^2.

Наведемо приклад зустріваності досліджуваних ознак:

Diese Dinge werden systematisch gestohlen, glauben Sie mir [59; 11].

Таблиця 2.24

Сполучуваність дієслова kennen з модальним дієсловом wollen

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	wollen	інші	
kennen	1 (0,4) a	0 (1,9) b	2
інші	10 c	44 d	54
сума	12	44	56 N

Для таблиці 2.24: теоретична величина для поля «a» – 0,4, для поля «b» – 1,9. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить нерівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловами *kennen* і прислівником *wollen* існує взаємозв'язок:

За формулою хі-квадрат ми встановили наявність стабільного взаємозв'язку, адже x^2 дорівнює 9,33, що є значно більше за критичну величину x^2.

Наприклад:

Denn sie sollen mich alle kennen, von dem Kleinsten an bis zu dem Größten [62; 321].

Таблиця 2.25

Сполучуваність дієслова erinnern з модальним дієсловом wollen

Дієслово	Модальні дієслова		Сума
	wollen	інші	
erinnern	1 (0,2) a	0 (0,7) b	1
інші	11 c	44 d	55
сума	12	44	56 N

Для таблиці 2.25 : теоретична величина для поля «a» – 0,2, для поля «b» – 0,7. Отже, розподілення частот у полях таблиці носить рівномірний характер. Це дає нам можливість припустити, що між ознаками, дієсловами *erinnern* і прислівником *wollen* немає взаємозв'язок. Наше припущення

підтверджується, адже x^2 дорівнює 3,7, що не значно, але менше за критичну величину x^2.

Отже, дієслова, що позначають розумову діяльність мають стабільні зв'язки з прислівниками і модальними дієсловами. Найбільший набір стандартних синтагматичних зв'язків у моделі «слово + слово» мають досліджувані дієслова з модальними. Найбільшою є інтенсивність зв'язків дієслова *wissen, überlegen, verstehen, glauben*. Слід зауважити, що хоч дієслово *denken* є ім'ям лексико-семантичного поля зі значенням розумової діяльності, воно проявило лише один стабільний зв'язок з прислівником *jetzt.* Цікаво і те, що, хоч дієслова *überlegen, vermuten, sich kümmern, erinnern, kennen* не відзначилися високою частотою зустріваності у текстах, проте проявили себе у сильних стабільних зв'язках.

2.5. Парадигматичні відношення між дієсловами розумової діяльності

Для опису значення дієслів з значенням розумової діяльності ядерної зони: (*denken, wissen, glauben, meinen, verstehen, erinnern, ahnen*) та ближньої периферії (*annehmen, nachdenken, vermuten, achten, aufpassen, beabsichtigen, bedenken, überlegen, vorhaben, rechnen, besinnen, kümmern*) було використано Duden Das Synonymwörterbuch, Hueber Wörterbuch, Pons Wörterbuch, Wahrig Deutsches Wörterbuch, Langnscheidt Großwörterbuch Deutsch, Duden Großes Online-Wörterbuch і контекстологічний аналіз (тексти художньої літератури, приблизно 500 000 слів), а також залучили інтуїцію дослідника і потім провели аналітичне співставлення дієслів розумової діяльності по усій сукупності значень. Таким чином ми виділили наступні значення досліджуваних дієслів.

Так для дієслова ***denken*** існує 8 значень, проте вони погано диференціюються, тому ми виділяємо лише наступні значення:

1. die menschliche Fähigkeit des Erkennens und Urteilens anwenden; mit dem Verstand arbeiten; überlegen

Sie darf gar nicht daran denken [61; 59].

Noch bin ich nicht so weit, dachte Henry erschrocken, aber es nimmt seinen Anfang: Ein Knopf fehlt an meiner Jacke, die Kannte der Ärmel sind zerschließen, mein Hemd starrt vor Schmutz [59; 188].

2. annehmen, glauben, vermuten, meinen

Ich dachte, wir können zusammen Eis essen [61; 274].

Um diese Zeit, dachte er, sei sicher jemand da, deshalb keine Benachrichtigung [62; 77].

3. eine bestimmte Meinung von etwas haben, etwas von etwas halten

Bloß nicht immer daran denken, was die anderen über einen denken [62; 363].

Wie könnte sie überhaupt so was denken? [61; 67].

Er mußte lernen, daß sie über Vergangenheit anders dachte, als er [62; 184].

Was sollten die Leute denken! [61; 51].

4. sich etwas [in bestimmter Weise] vorstellen

Ich habe es mir gedacht, daß du den armen betrunkenen Frotschig in ein anderes Leben gebracht hast, daß du in den Lichtschacht geglitten bis, mein großer Molch, wurdest du doch schon damals in unserer Schinderstadt zu solchen Kunststücken dressiert vom bösen Hexenmeister Nehle, oder Emmenberger, oder Minos, was weiß ich, wie er heißt [60; 328].

5. sich erinnern, gedenken

An was soll sie denn dann denken? An ihn [62; 75].

Die Mutter sollte nie denken, was passiert war. [62; 293].

За аналізом текстів і словників ми виділили наступне значення для ***wissen:***

1. durch eigene Erfahrung oder Mitteilung von außen Kenntnis von etwas, jemandem haben, sodass zuverlässige Aussagen gemacht werden können:

Keiner wolle wissen, wie er wirklich sei [62; 212].

Seit 2 Monate wisse er aus sicherer Quelle, daß Napoleon 3. Die Hälfte seiner Schulden hatte übernehmen wollte, doch die Neidischen, die Bigotten, die Verleumder verhinderten diese Hilfe [59; 212].

Wir wissen nicht, wo sich Dunant aufhält, sagte er ausweichend, nach Genf zurück kann er nicht mehr, gewisse Dinge sind vorgefallen … [59; 225].

Sie weiß, daß sich das Wetter ändert, wenn er (der Himmel) diese Gärbung hat [61; 243].

Досліджуючи тексти можемо говорити про наступні значення дієслова ***glauben:***

1. Für möglich und wahrscheinlich halten, annehmen, meinen.

Alfred glaubte, wenn Judith unser Student sagte, wolle sie daran erinnern, daß er noch nicht fertig sei [62; 137].

Er glaubte jedesmal, das sei jetzt das Ende [62; 291].

Wir glauben zuerst, er habe etwas gebrochen, doch fing er nach kurzem an, nach Atem zu ringen [60; 177].

Früher glaubte ich, wir verstehen uns ohne Worte! [61; 7].

2. Für wahr, richtig, glaubwürdig halten; gefühlmäßig von der Richtigkeit einer Sache oder eine Aussage überzeugt sein.

Sie glaubt es auch nicht, daß Frau Trautmann könnte ihre Mutter sein [61; 18].

3. Jemandem, einer Sache vertrauen, sich auf jemanden, etwas verlassen.

An einen Gott noch an keinen glaubt [60; 312].

Und sie glauben an ihn wie an einen Gott [60; 158].

Ich glaube an Ahnungen, so etwas muß es damals auch gewesen sein [61; 51].

На основі аналізу словникових статей та художніх текстів, виділяємо такі значення для дієслова **meinen:**

1. eiene bestimmte Ansicht, Meinung haben, vertreten.

Einsamkeit ist weder durch Rudern abzuschaffen, wie Tante Lotte meint, noch durch Anschlußsuchen, wie Vater und Mutter meinen, noch erträglich zu machen durch Künstlerschafts-Einbildungen, wie Doktorin glaubt [62; 233].

Er meinte, eine Lehrfamilie müsse sich überlegen, mit wem sie Umgang pflege [59; 54].

2. im Sinn, im Auge haben.

Sie weiß schon, wie Lutz das meinte, aber in jenem Augenblick erwartete sie etwas anderes von ihm [61; 58].

Aber Sie haben uns, ich meine Kollegen Sternmann und mir, verheimlicht, daß sie schwanger ist [61; 23].

Основні значення для дієслова ***verstehen*:**

1. Gesprochenes deutlich hören.

Ohne die französischen Worte zu verstehen, faßte sie den praktischen Teilschell auf [59; 32].

2. Den Sinn von etwas erfassen; etwas begreifen.

Ich verstehe dich nicht [60; 207].

Du verstehst mich hoffentlich! [62; 185].

Könnte auch man nicht etwas verstehen, was gar nicht klar ist? [62; 40].

Для ***erinnern*** актуальними є значення:

1. Im Gedächtnis bewahrt haben und sich dessen wieder bewusst werden.

Er war kaltblütig genug, daran zu erinnern [62; 167].

Christine erinnert sich an den dumpfen Schlag [61; 178].

.., an eine kleine weiße Wolke erinnere ich mich noch gut [60; 155].

Christine erinnert sich an den Abend mit Ludwig in der Kneipe, wie er dort saß und trank [61; 209].

2. Die Erinnerungen an jemand. Etwas bei jemandem wachrufen; wieder in Bewusstsein rufen.

Gulliver erinnert ihn an eine riesige Fledermaus [60; 193].

Er hatte diese Musik angehört, weil sie ihn an ein Dresdener Konzert erinnert, in dem er mit der Mutter gewesen war [62; 316].

Diese Musik erinnert an ein Dresen, das es nie gegeben war [62; 90].

Da Herr Brasch nie frisch rasiert war, aber auch nie mehr als ein Zweitgebart hatte, erinnerte er Alfred an die Figuren, die er gerade in dem Bettleroper-Film mit Lawrence Olivier gesehen hatte [62; 79].

Для ***ahnen*** характерним є значення:

1. Ein undeutliches Wissen von etwas haben, vermuten.

Aber in der dunkelsten Kammer seines Herzens wird er ahnen, daß ich ihn suche und niemand anders, nur ihn, immer nur ihn [60; 253].

Wo der Goldfischteich lag, konnte man nur ahnen [62; 468].

Schon öffnete sie den Mund, will herausschleudern, sie hat es geahnt – aber, nein, nichts hat sie geahnt, gar nichts, was denn? [61; 132].

Annehmen на основі аналізу романів та словникової статті, має значення:

1. Vermuten, meinen, glauben.

Alfred wollte wissen, ob der Vater mit Judith Z. kommer oder ohne. Aenne wußte es nicht, nahm aber an, ohne… [62; 24].

Ich nehme an, du wirst Nehles Bild im Life gesehen haben [60; 189].

Для ***vermuten*** основним значенням вважаємо:

1. Aufgrund bestimmter Anzeichen der Meinung sein, glauben, dass sich etwas in bestimmter Weise verhält.

Hier befand sich eine Münzstätte des savoyischen Königshauses, vermutete Henry später in einem seiner blauen Hefte [59; 69].

Als die schwierige Operation unternommen wurde, verlief sie glücklich, doch ergab der Befund jene hoffnungslose Krankheit, die man vermutete [60; 98].

Nachdenken – 1. sich in Gedanken eingehend mit jemandem, etwas beschäftigen; versuchen, sich in Gedanken über jemanden, einen Sachverhalt klar zu werden.

Alfred weigerte sich, über einen Termin auch nachzudenken, bevor er die Segnungen der Reppetitio an sich verspürt habe [62; 73].

Und nachts wird sie wach, kann nicht mehr einfach schlaffen, weil sie nachdenken muß über das, was mit einmal wichtig geworden ist für sie, verändert [61; 10].

Ich habe immer wieder über den Vorfall mit dem Bild im „Life“ nachgedacht [60; 173].

Для дієслів ***achten*** *і* ***aufpassen*** основним значенням є jemandem, einer Sache Beachtung, Aufmerksamkeit schenken; aufpassen, achtgeben:

Das Alfred andere mehr achtete als sie ihn, kann auch daran gelegen haben, daß er lieber achtete als verachtete [62; 435].

Du musst aufpassen und wieder zur Untersuchung kommen 60; 153].

Beabsichtigen – die Absicht haben, etwas zu tun; vorhaben; gedenken, etwas zu tun

Nun hörte er zu seiner Überraschung, das Komitee beabsichtige nicht, darauf einzugehen [61; 126].

Bedenken – über etwas nachdenken, überlegen, erwägen, durchdenken

Aber keiner dieser Fasold-Forscher bedachte, daß Fasold Richard nach einer Bildersammlung Alt-Dresden gerannt war [62; 319].

Ludwig scheint auch das bedacht zu haben [61; 268].

Überlegen має наступні значення:

1. Sich in Gedanken mit etwas beschäftigen, um einem Entschluss zu kommen.

Wenn er überlegte oder ratlos ist, kratzte sich am Kopf [61; 38].

Ludwig sieht sie, während er ihr zuhört, seltsam an. Er scheint zu überlegen [61; 81].

2. Über etwas nachdenken, etwas abwägen.

Cristina zögert noch, aber worauf wartet sie? Die Entscheidung wird ihr keiner abnehmen. Sie sagt langsam: Ich habe es mir überlegt [61; 84].

Bärlach überlegte, wie weit er sich dem Juden eröffnen sollte [60; 189].

Для ***vorhaben*** виділяємо наступне значення – 1. die Absicht haben, etwas Bestimmtes zu tun, zu unternehmen, auszuführen.

Im Januar 1993 fahre ich nach Genf, ich habe vor, im Suttner-Fried-Archiv, das sich im Palais des Nations befindet, Dunants Briefe an die Friedenskämpferin Bertha von Suttner zu lesen [59; 5].

Для ***rechnen*** виділяємо як основне значення – 1. als möglich und wahrscheinlich annehmen, erwarten

Offenbar rechnete die Mutter nicht damit, daß der mitlesende Kontrolleur das schon erfahren hatte [62; 20].

Der rechnete einfach damit, daß Alfred genauso empfinde wie er [62; 348].

Для дієслова ***besinnen*** характерними є значення:

1. Nachdenken, überlegen.

Alfred müsse sich auf den besinnen, tintenblau, hellblau gefüttert und gesteppt [62; 45].

2. Sich an jemanden, etwas erinnern.

Ich kann mich noch so gut auf deine Mutter besinnen [62; 461].

Jetzt konnte sich Alfred auf Mutters Morgenmantel besinnen… [62; 445].

На основі контекстологічнго аналізу та аналізу словникових статей, найбільш актуальним значенням для ***sich kümmern*** є 1. jemandem, einer Sache Aufmerksamkeit schenken, sich mit jemandem, etwas befassen:

Dr. Altherr kümmerte sich als Arzt um die Genesung der Gäste [59; 8].

Aber Moynier kümmerte sich nie darum, was Dunants Vorstöße brachten, ihn ärgerte nur Dunants Alleingang, punkt [62; 140].

Was machen Russen mit amerikanischem Weizen, war da und dort zu hören. Sie kümmerte sich nicht darum. Macht, was das Herz ihr eingibt [59; 238].

Kümmern wir uns nicht mehr um Emmenberger [60; 160].

Спираючись на результати дослідження словникових статей та результати контекстологічного аналізу, ми встановили парадигматичні відношення між досліджуваними дієсловами.

Ім’я лексико-семантичного поля *denken* має сильні синонімічні відношення з дієсловами *glauben, meinen, vermuten, erinnern, annehmen, überlegen.*

Denken – glauben об’єднує спільне значення «думати, вважати». Ці дієслова зустрічаються у схожих контекстах.

Denken – meinen об’єднуються значенням «мати конкретну думку, погляд».

Denken – vermuten мають спільне значення «здогадуватися; спираючись на конкретні факти, знати/здогадуватися як відбуватиметься та чи інша ситуація».

Denken – erinnern об’єднанні значенням «тримати в пам’яті, згадувати».

Denken – annehmen обєднанні значенням «здогадуватися, вважати».

Denken – überlegen: процес мисленнєвої/розумової роботи.

Дієслово *glauben* парадигматично зв’язане з дієсловами *meinen, annehmen* через спільне значення «вважати, припускати».

Синонімічний зв'язок ***glauben – wissen*** виникає на основі спільного значення «мати чіткі знання про щось, бути впевненим у правильності чогось»

Glauben – rechnen: «вважати щось можливим і вирогідним, сподіватися або надіятися на когось/щось.

Denken – vorhaben: «мати намір, збиратися»

Wissen – kennen пов’язані значенням «знати».

Парадигматично пов’язаними ***annehmen – meinen, vermuten*** є за рахунок значення «гадати, думати»

Дієслово ***vermuten*** синонімічно пов’язане з ***ahnen*** основі спільного значення «мати нечітке розуміння чогось, бути не впевненим, гадати»

Erinnern – besinnen: «згадувати про когось щось».

Besinnen у свою чергу пов’язане з ***nachdenken, überlegen*** на основі значення «процес розумової діяльності, обдумувати».

Bedenken – nachdenken, überlegen; *«мізкувати, обдумувати».*

Vorhaben парадигматично пов'язане з ***beabsichtigen*** і спільне значення для них є «мати намір, збиратися щось зробити».

Усі ці зв'язки ми зобразили схематично у Додатку В.

Деякі дієслова, що увійшли до початкового списку не піддавалися більш ретельному дослідженню або не зустрілися у текстах художньої літератури, хоча за своїм значенням вони є наближеними до ядра. Наприклад:

1. ***rätseln –*** über etwas Unbekanntes längere Zeit Überlegungen und Vermutungen anstellen, ohne es zweifelsfrei klären zu können.

Man rätselte, ob sie noch kommen würde.

2. ***Ticken –*** begreifen, verstehen.

Hast du das endlich getickt?

3. ***Ahnen –*** ein undeutliches Wissen von etwas haben, vermuten.

Wer konnte das ahnen!

4. ***Kennen –*** verstehen: *Sein Handwerk kennen.*

Anzugeben, zu bezeichnen wissen: *Jeder kennt seinen Platz.*

5. Zurückdenken – an etwas Zurückliegendes, an jemanden aus früheren Zeiten denken.

Wenn ich so zurückdenke, war es doch eine schlimme Zeit.

6. Gedenken – an jemanden, etwas ehrend, anerkennend zurückdenken, erinnern: *Eines Toten dankbar gedenken.*

Beabsichtigen, vorhaben: *ich gedenke morgen abzureisen.*

7. Reflektieren – nachdenken.

Über ein Thema reflektieren.

8. Planen – beabsichtigen, vorhaben, sich vornehmen, einen Plan ausarbeiten.

Hast du schon etwas für Wochenende geplant?

9. Tentieren - beabsichtigen.

Was tentierst du für heute?

10. ***Vornehmen –*** den Entschluss fassen etwas Bestimmtes zu tun.

Ich habe mir vorgenommen, in Zukunft darauf verzichten.

11. ***Zweifeln*** **–** nicht glauben können, unsicher sein in Bezug auf einen Sachverhalten oder ein Geschehens.

Sie Zweifelt, ob sie der Einladung folgen soll.

12. ***Fantasieren*** **–** sich jemanden, etwas in der Fantasie vorstellen, ausmalen.

Die Eltern fantasieren ihre Kinder als engelhafte.

13. ***Ausdenken*** **–** ersinnen; sich in Gedanken, in seiner Vorstellung zurechtlegen, vorstellen.

Das ist eine ausgedachte Geschichte!

14. ***Ausgrübeln*** – durch langes Nachdenken, Grübeln herausfinden, ersinnen.

Er grübelte einen Plan aus.

15. Ersinnen – durch Nachsinnen finden, sich ausdenken.

Eine Geschichte ersinnen.

16. Wähnen – irrigerweise annehmen.

Ich wähnte, die Sache sei längst erledigt.

17. Philosophieren – sich mit philosophischen Problemen beschäftigen; über ein Problem nachdenken.

Über das Leben philosophieren.

18. Beurteilen – über etwas, jemanden Urteil abgeben.

19. ***Bewerten*** **–** dem Qualität, der Wichtigkeit nach urteilen, beurteilen.

Der Aufsatz wurde mit der Note „gut“ bewertet.

20. Einschätzen – in bestimmter Weise bewerten, urteilen.

21. Finden - in bestimmter Weise einschätzen, beurteilen, deneken, Meinung haben.

Ich finde die Vase schön.

Ich finde, du bist noch klein.

22. ***Sinnieren*** – ganz in sich versunken über etwas nachdenken, grübeln.

Er saß in einer Ecke und sinnierte.

23. *Besinnen* – nachdenken, überlegen: *Ich habe mich anders besonnen.*
Sich an jemand erinnern:

Wenn ich mich recht besinne, war er schon einmal hier.

2.5.1. **Структура та парадигматичні відношення в межах мікрополів.** Наступним нашим кроком було уточнити структуру мікрополів у складі лексико-семантичного поля зі значенням розумова діяльність людини, що розглядалося нами у пункті 2.2. Нижче подані (схематично зображені) уточнені на базі контекстів та словникових статей мікрополя та наявні в них парадигматичні відносини:

Рис. 2.1

Мікрополе «розуміти»

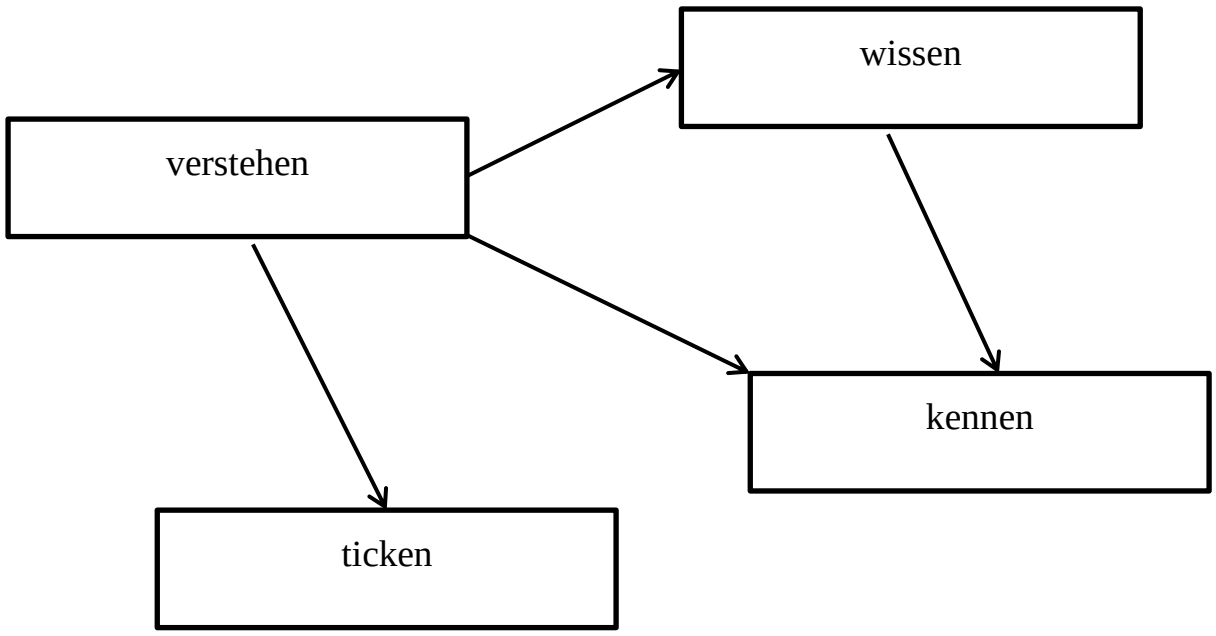

Мікрополе «розуміти» має значення – добиватися розуміння логічно, за допомогою розуму; доходити до розуміння чогось шляхом проникнення в глибинну суть. Спираючись на проведене нами дослідження, до цього мікрополя ми відносимо такі досліджуванні дієслова зі значенням розумової діяльності: *verstehen, wissen, kennen* – мають нейтральне, більш обширне значення ніж *ticken,* яке є розмовним. Цікаво й те що дієслова *wissen і kennen* пов’язані також значенням «знати» і утворюють ще одне мікрополе:

Рис.2.2

Мікрополе «знати»

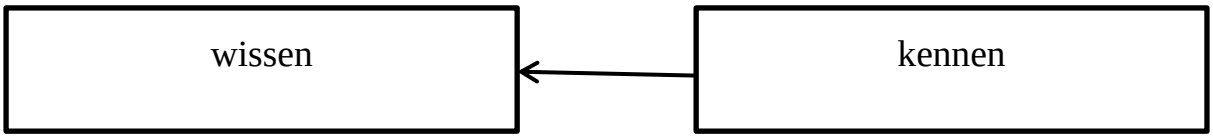

Цікавим у цьому зв'язку є те, що хоч дієслова *kennen і wissen* пов'язані синонімічно своїм значенням, проте вони зустрічаються у різних контекстах. *Kennen* – коли ми говоримо про щось пережити чи побачене, чи якщо ми вже з чимось/кимось знайомі, а *wissen* – відноситься до знань і почуттів, але не пережитих, не відомих, це дієслово стоїть з підрядними реченнями або словами: *es, etwas, das, nichts, alles, viel, wenig.*

Ich kenne dieses Gefühl.

Ich kenne sie.

Ich kenne diese Sprache.

Ich weiß, dass sie kommt.

Du weißt wirklich alles!

Рис. 2.3

Мікрополе «пам'ятати, згадувати»

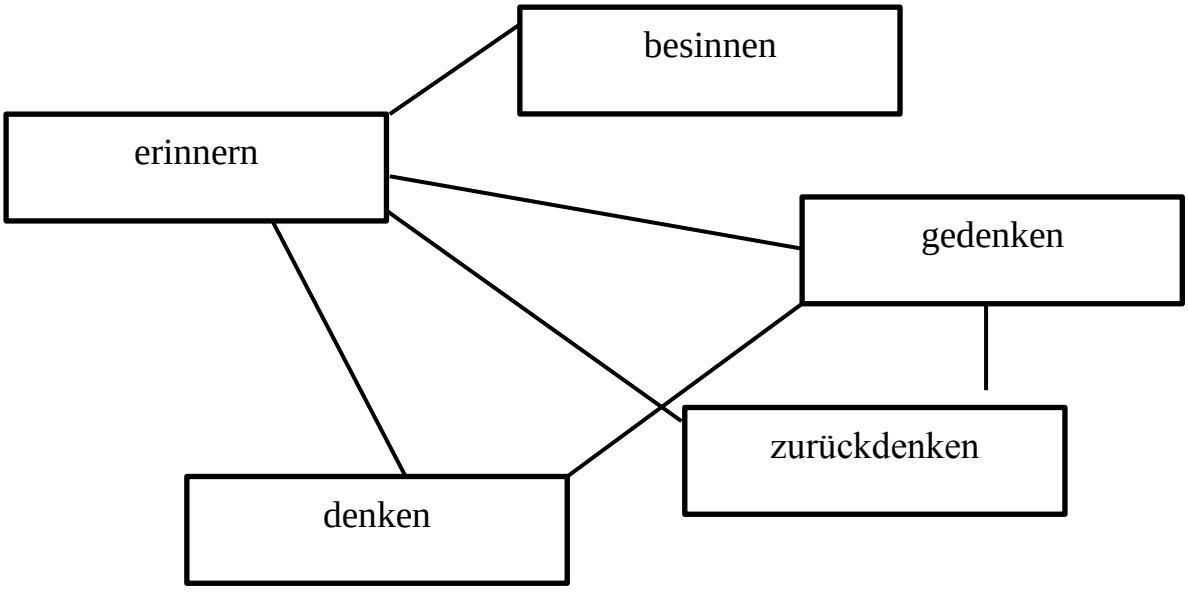

До мікрополя «пам’ятати, згадувати» із досліджуваних дієслів увійшли: *erinnern, besinnen, gedenken, zurückdenken, denken*. Усі ці дієслова мають значення – згадувати, тримати в пам’яті, копатися в минулому.

Рис. 2. 4

Мікрополе «вірити»

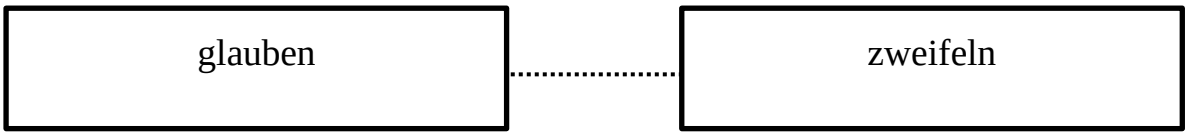

До мікрополя «вірити» входять дієслова *glauben і zweifeln,* які в ступають в антонімічні відношення, адже слово *zweifeln* має значення не лише «сумніватися», але також «не вірити, не могти повірити».

Рис2.5

Мікрополе «мати намір»

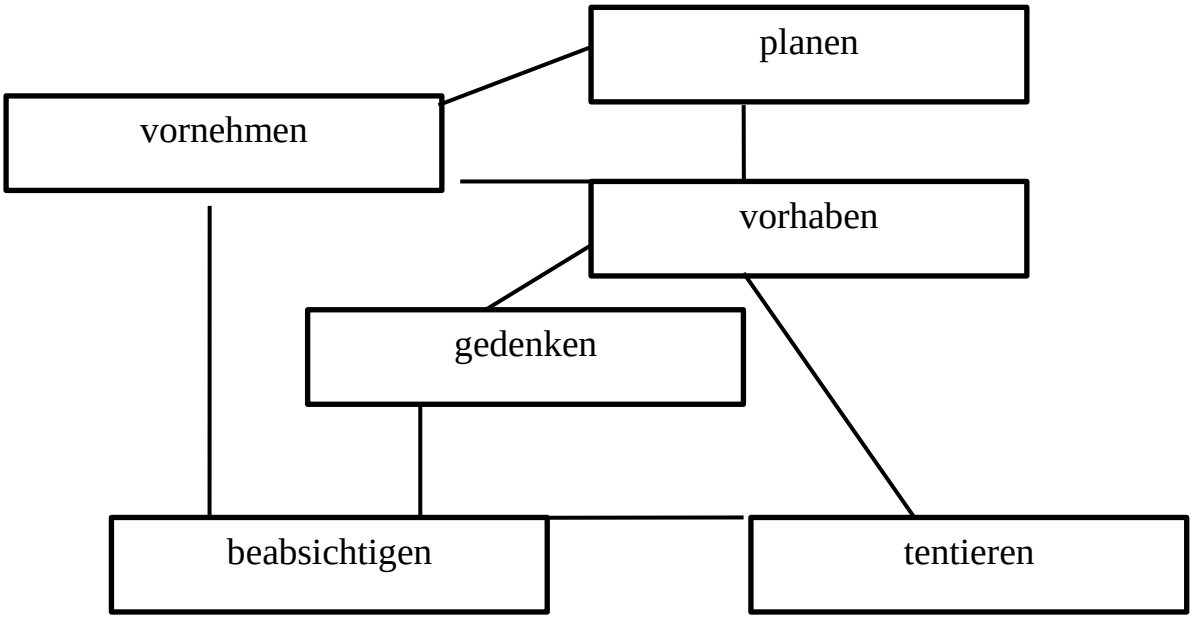

До мікрополя «мати намір» увійшли дієслова зі значенням «мати намір щось зробити, планувати». З відібраних дієслів, *tentieren* є австрійським розмовним варіантом.

Рис. 2.6

Мікрополе «уявляти»

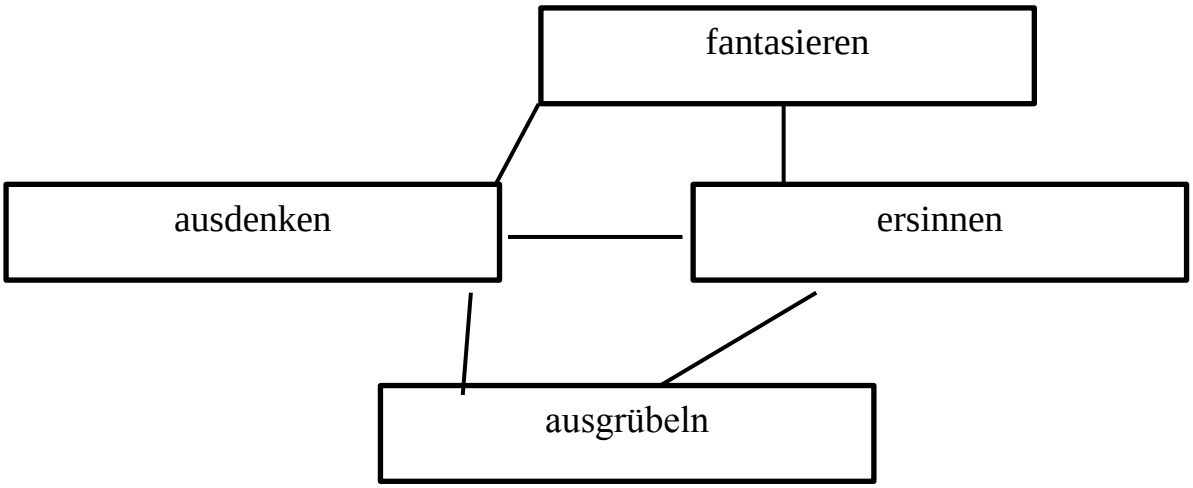

Мікрополе «уявляти» складається з дієслів, що означають процеси такі, як: мріяти, фантазувати, створювати в уяві певні образи.

Найбільш розгалуженим є мікрополе зі значенням «мислити, вважати, розмірковувати», що зображене на Рис.2.7. До цього мікрополя входять багатозначні дієслова*: denken, glauben, besinnen, bedenken,* які мають декілька значеннь, а тому можуть входити до різних мікрополів – це підтверджує думку З.Д. Попова про те, що одні і ті ж дієслова можуть входити не лише до різних лексико-семантичних полів, але також бути у складі різних підгруп (мікрополів) в межах одного лексико-семантичного поля.

Рис. 2.7

Мікрополе «мислити, вважати, розмірковувати»

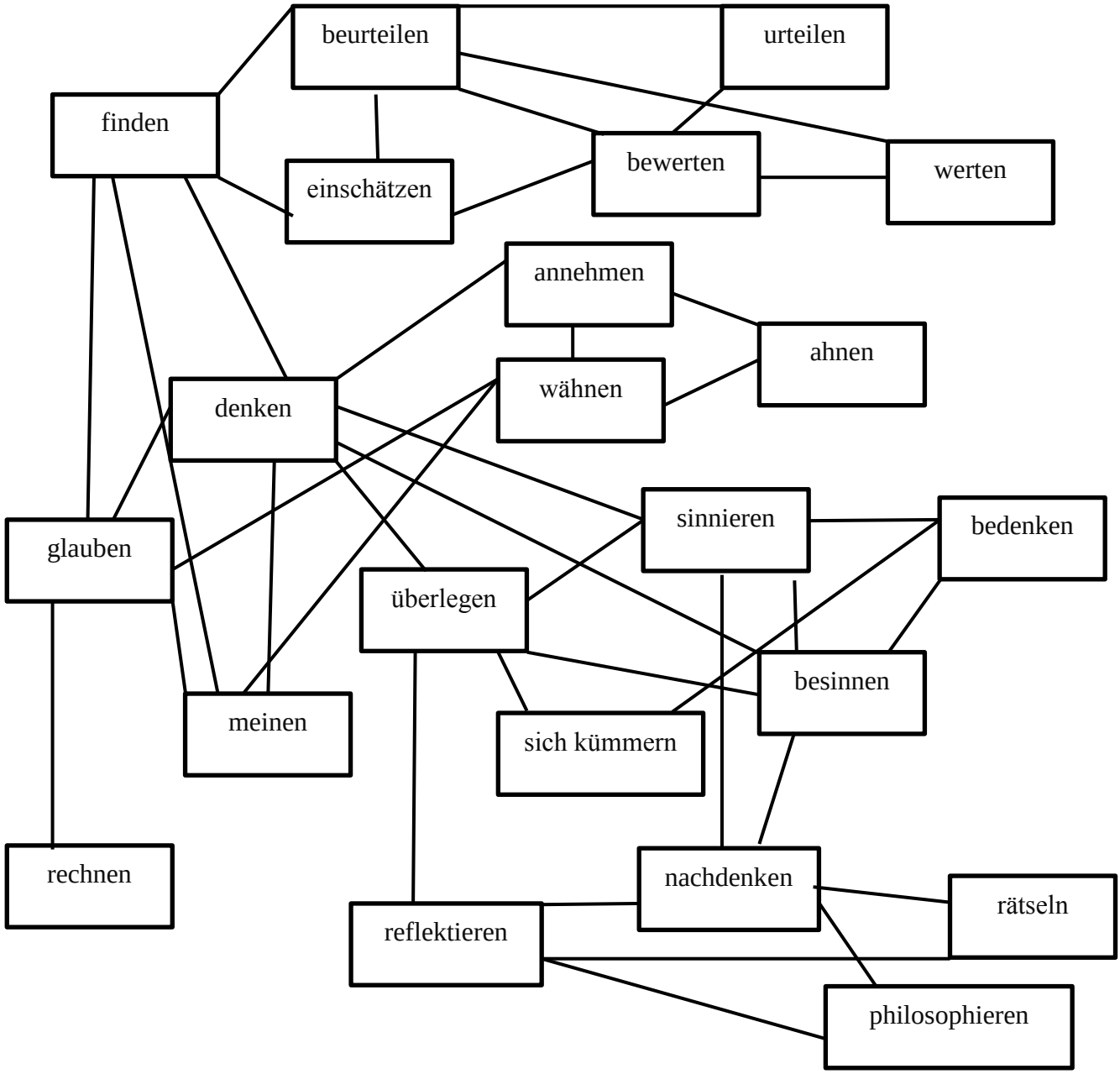

З цього бачимо, що в лексико-семантичному полі, зокрема в його мікрополях наявні в більшості випадків синонімічні відношення, як виняток вважаємо мікрополе зі значенням «вірити», де ми бачимо антонімічні відношення між дієсловами *glauben і zweifeln*. Порівнюючи мікрополя, бачимо також, що деякі дієслово зустрічаються в двох і більше підгрупах (*denken,kennen, glauben, gedenken, besinnen* тощо), це відбувається за рахунок багатозначності дієслів і хоча на перший погляд досліджуванні дієслова не

завжди здаються нам синонімами, все ж можемо стверджувати, що всі вони об’єднанні спільним значенням: процес, результат розумової діяльності людини.

ВИСНОВКИ ДО ДРУГОГО РОЗДІЛУ

Досліджуючи лексико-семантичне поле зі значенням ментальна/розумова діяльність людини ми інвентаризували його спочатку за даними словників. Для цього ми використали 6 німецькомовних словників. В основу відбору досліджуваного лексико-семантичного поля було покладено принцип частотності вживання слів-лексем у словникових тлумаченнях. Високочастотні компоненти, одиниці з більш абстрактним значенням були віднесені до ядра, мало частотні, одиниці з більш конкретним значенням – до периферії. Початковий список налічував 60 дієслів, з них 20 слів були віднесені до ядра: *denken,wissen, glauben, meinen, verstehen, erinnern, finden, bedenken, überlegen, beurteilen, vorhaben, rechnen, fantasieren, ausdenken, zweifeln, bewerten, einschätzen, achten, aufpassen, kennen.*

Розділяючи думку В.В. Левицького про недосконаліть методу словникового відбору, ми інвентаризували лексико-семантичне поле на основі художніх текстів.

На основі суцільного аналізу текстів ми склали дистрибутивну картотеку, що містила 404 речення, в яких були вжитті досліджувані дієслова зі значенням розумової діяльності людини. Найбільш вживані дієслова були віднесені до ядра, дієслова, що не зустрілися у текстах – до дальньої периферії, всі інші – до ближньої.

Порівнявши обидва списки (складений за даними словників і список створений на основі аналізу художніх текстів), ми побачили, що вони співпадають лише на 50%, що підтвердило думку про недосконаліть використання лише одного методу. Проаналізувавши обидва списки, до ядерної зони ми з впевненістю віднесли: *denken, wissen, glauben, kennen, meinen, verstehen, erinnern.*

Наступним нашим кроком було встановлення синтагматичних зв’язків дієслів зі значенням розумової діяльності. Щоб встановити статистично значущі (стабільні зв’язки), ми скористалися статистичними методами, а

саме формулою хі-квадрат. В результаті було встановлено, що досліджувані дієслова мають стабільні зв’язки з прислівниками і модальними дієсловами. Найбільший набір стандартних зв’язків було виявлено у моделі «слово + слово» в сполученні дієслів розумової діяльності із модальними. Цікавим і неочікуваним виявилося те, що дієслово denken проявило лише один стабільний зв'язок з прислівником *jetzt.*

На основі дослідження словникових статей, контекстологічного аналізу та при залученні інтуїції дослідника були описані значення дієслів, а також було встановлено парадигматичні відношення між цими дієсловами. У ході цього ми також встановили та підтвердили наявність 7 мікрополів, що входять до лексико-семантичного поля розумової діяльності: мікрополе «розуміти», «знати», «пам’ятати, згадувати», «вірити», «мати намір», «уявляти», а також «мислити, вважати, розмірковувати», що виявилося найбільш розгалуженим.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Як уже зазначалося нами раніше, тема лексико-семантичного поля зі значенням розумової діяльності людини є досить актуальною. Ця тема цікавить багатьох дослідників, зокрема лінгвістів Чернівецької школи, проте ця тема є обширною і потребує подальшого дослідження. У нашій роботі ми застосували комплексний підхід до вивчення даної проблеми.

В теоретичній частині нами було з'ясовано поняття «поле», які є його типи і ознаки. Окремо ми розглянули лексико-семантичне поле і встановили, що це складна ієрархічна система, що об'єднує слова в єдине ціле за їх загальним інвентарним значенням. Структура поля характеризується наявністю ядра, ближньої і дальної периферії. У нашій роботі шляхом дослідження словникових статей і аналізу художніх творів було виявлено структуру лексико-семантичного поля зі значенням розумової діяльності:

1. Ядро: *denken, wissen, glauben, meinen, verstehen, erinnern.*
2. Периферія: *annehmen, nachdenken, vermuten, achten, aufpassen, beabsichtigen, planen, bedenken, überlegen, vorhabn, rechnen, ausdenken, zweifeln, besinnen, sinnieren, sich kümmern* та інші.

Досліджуючи лексико-семантичне поле ми встановили, що в ньому існують синтагматичні та парадигматичні зв'язки.

Як зазначалося в нашій роботі синтагматичні зв'язки – це відношення між словами, які можуть бути об'єднанні в мовний ланцюжок, відношення одиниць, розташованих лінійно; це здатність мовних елементів поєднуватися.

Синтагматичні відношення називають горизонтальними, оскільки вони завжди реалізуються між одиницями, які розташовуються одна за одною. Синтагматичні відношення слова — його лінійні, контекстні зв'язки, його сполучуваність. Слово в парадигматиці, тобто в словнику, в системі мови, і слово в синтагматиці — неоднакові речі.

Синтагматичні відношення ми встановили у ході контекстуального аналізу і виявили, що найчастіше дієслова мислення сполучаються з іменниками та займенниками, але нашу увагу привернула сполучуваність

дієслів мислення з прислівниками і модальними дієсловами. Застосувавши хі-квадрат, було виявлено не просто найбільш частотні чи найменш частотні словосполучення, але й було виявлено стандартні (стабільні) зв’язки.

Досліджуючи парадигматичні відношення – такі відношення, коли мовні одиниці можуть утворювати парадигми, ми встановили, що в досліджуваному нами лексико-семантичному полі переважають синонімічні зв’язки, винятком є антонімічний зв'язок між дієсловами *glauben і zweifeln.*

Розглядаючи лексико-семантичне поле зі значенням ментальної діяльності людини, ми з’ясували, що в його межах існують певні мікрополя. Але виявилося, що на сьогоднішній день немає єдиної повної класифікації мікрополів, тому ми звернулися до праць фінських філологів А. Пайюнен, Х. Койвісто та російського мовознавця Л.М. Васильєва, проте і ці дослідження виявилися не повними. Отже ми спробували об’єднати та доповнити вже існуючи класифікації: Дієслова з ядерним значенням ***«уявляти»,*** дієслова з ядерним значенням ***«думати/вважати»,*** дієслова з ядерним значенням ***«вирішувати»,*** дієслова з ядерним значенням ***«вірити»,*** дієслова з ядерним значенням ***«розуміти»,*** дієслова з ядерним значенням ***«знати»,*** дієслова з ядерним значенням ***«пам’ятати»,*** дієслова з ядерним значенням **«мати намір»**. Хоча до лексико-семантичного поля «ментальна/розумова діяльність людини» входять дієслова, що об’єднуються значенням «інтелектуальна діяльність, здатність думати», але бачимо, що усі ці слова різняться за своїм ядерним компонентом і належать до мікрополів з різним відтінком значення.

При дослідженні парадигматичних відношень в мікрополях, ми встановили, що найбільш розгалуженою є система мікрополя «думати, вважати, розмірковувати», а також виявили здатність деяких дієслів (*glauben, denken, besinnen та інші*) вступати в синонімічні відношення з дієсловами декількох мікрополів, що пояснюється багатозначністю цих дієслів.

Лексико-семантичне поле, його структура та функціонування є не до кінця вивченою темою, що привертає увагу багатьох вчених. Матеріали нашої роботи можуть бути використані при подальшому вивченні даної проблеми, а також результати отримані про синтагматичні та парадигматичні зв’язки досліджуваних дієслів можуть бути використані при укладені тлумачних, синонімічних, а також словників сполучуваності.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Агапій А.П. Лексико-семантична група дієслів мовлення в сучасній німецькій мові. Агапій А.П. Автореф. дис. канд. філ. наук: 10.02.04. Київський нац. Університет ім. Т. Шевченка. Київ,1999. 19с.

2. Амосова Н.Н. Основы английской фразеологии. Н.Н. Амосова. Л., изд-во Ленинградского ун-та, 1963. 208с.

3. Арнольд И.В. Лексикология современного английского языка. И.В. Арнольд. М., Высш. шк., 1986. 295с.

4. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. О.С. Ахманова. М., Едиториал УРСС, 2002. 434с.

5. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов. О.С. Ахманова. М., Едиториал УРСС, 2004. 571с.

6. Башарина А.К. Понятие "семантическое поле" А. К. Башарина. Вестник Северо-Восточного федерального университета им. М. К. Аммосова, 2007. Т. 4. № 1. С. 93-96.

7. Бистрова Л.В. Вивчення синтагматичних зв’язків слів за допомогою статистичних методів. Л.В. Бистрова. Мовознавство, 1978. №4. С. 44-48.

8. Быстрова Л.В., Левицкий В.В. К вопросу о принципах и методах выделения лексико-семантических групп слов. Л.В. Быстрова, В.В. Левицкий. Филологические науки, 1980. №6. С. 75-78.

9. Васильев Л.М. Семантика русского глагола. Л.М. Васильев. Москва, Висшая школа, 1981. С. 67-68.

10. Вилюман В.Г. английская синонимика. В.Г. Вилюман. М., Высшая школа, 1980. С.162-184.

11. Вилюман В.Г. О синонимии и антоними. В.Г. Вилюман. Лингвестические исследования. Проблемы лексикологи, лексикографи и прикладной лингвистики. М.: Инт языкознан. АН СРСР, 1978. С. 25.

12. Вишивана Н.В. Прикметники оцінки у сучасній німецькій мові. Н.В.Вишивана. Автореф. дис. канд. філ. наук: 10.02.04. Київський нац. Університет ім. Т. Шевченка. Київ,1999. 19с.

13. Вишивана Н.В. Проблема польового моделювання лексики та типології лексичних мікросистем. Н.В. Вишивана. Наукові записки, Серія: Філологія. Вінниця: ВДПУ. Вип. 75(1), 2008. С.10-15.

14. Вишивана Н.В. Проблема польового моделювання лексики та типології лексичних мікросистем. Н.В. Вишивана. Наукові записки, Серія: Філологія. Вінниця: ВДПУ. Вип. 75(1), 2008. С.10-15.

15. Вишивана Н.В. Вивчення лексичної сполучуваності за допомогою дистрибутивно-статистичного аналізу. Вишивана Н.В. Науковий вісник, Серія: Германська філологія, Чернівці, 1996. №1. 54-63с.

16. Гешко Наталія Лексико-семантичне поле як системно-структурне утворення та методи його дослідження. Н.Гешко. АПСНІМ, Чернівці, 2014. №2 (2). С.73-75.

17. Гінка Б.І. Лексикологія німецької мови. Лекції та семінари: Навчальний посібник. Б.І. Гінка. Тернопіль: Навчальна Книга. Богдан, 2010. С.282.

18. Гінка Б.І. Лексикологія німецької мови: лекції та семінари. Lexikologie des deutschen: vorlesunden und seminare. Б. І. Гінка. Вид. 4-те, переробл. і доп. Тернопіль: Навчальна книга, Богдан, 2015. 420 с.

19. Горлова Л.А. Інвентаризація лексико-семантичної групи німецьких прикметників зі значенням “пристойний”. Л. А. Горлова. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Випуск 27. Житомир, 2006. С. 165-169.

20. Гусева А.Е. Основы лингво-когнитивниго моделирования лексико-фразеологических полей в немецком и русских языках. А.Е. Гусева. М., МГСУ, 2008. 489с.

21. Ділай Ірина Когнітивні дієслова в лексико-семантичній системі англійської мови. Ірина Ділай. Вісник львівського університету. Серія: Іноземні мови. Вип.22, 2014. С.28-37.

22. Золотова Н.О. К проблеме «ядра» лексикона человека. Калинина, 1981. С.47.

23. Кадырова Г.Р. Теоретические подходы к понятию "поля" в лингвистике. Г.Р. Кадыров. Международный журнал прикладных и фундаментальных исследований. 2014, №12. С. 237-241.

24. Караулов Ю.Н. Структура лексико-семантического поля. Ю.Н. Караулов. Филологические науки. №1. М., 1997. С. 57-58.

25. Комиссаров В.Н. Проблемы опредиления антонима. В.Н. Комиссаров. Вопросы языкознания. Москва, 1957. С. 12.

26. Кочерган М.П. Лексична сполучуваність і полісемія. М.П. Кочерган. Мовознавство, 1977. №5. С.57-67.

27. Кочерган, Михайло Петрович. Загальне мовознавство: Підруч. для студ. філол. спец. ВНЗ., 2.вид., випр. і доп. М.П. Кочерган. К.: Видавничий центр "Академія", 2006. 464с.

28. Левицкий В.В. Лексикология немецкого языка. В.В. Левицкий. Черновцы: Книга, 2010. С.102.

29. Левицкий В.В. Семасиология. В.В. Левицький. Винница: Нова книга, 2006. 512 с.

30. Левицкий В.В. Квантитативные методы в лингвистике. В.В. Левицький. Винница, Нова Книга, 2007. 264с.

31. Левицький В.В. До методики інвентаризації лексичних мікросистем за допомогою словникових дефініцій. В.В. Левицький. Мовознавство,1989. №1. С.21-27.

32. Левицький В.В. Лексикология неметкого языка. В.В. Левицкий. Черновцы, Книги, 2010. 375с.

33. Левицький В.В. Лексикология немецкого языка. В.В. Левицкий. Черновцы: Книги, 2010. С. 99.

34. Материнська О.В. Таксономічні та патронімічні відношення в лексиці. О.В. Материнська. Вісник ДонНУ №15, 2008. – 62-71с.

35. Москальская Грамматика современного немецкого язика. Москальская. Akademä,м2004. С. 18-19.

36. Мусурівська О. Структура семантичного поля «міцність» в англійській мові. О. Мусурівська. Науковий вісник Чернівецького університету. Чернівці: Рута, 2004. Вип. 188–189 : Германська філологія. С. 86–99

37. Мусурівська О.В. Методи інвентаризації лексико-семантичних груп. О.В. Мусурівська. Науковий вісник ЧДУ. Вип.1. Германська філологія. Чернівці,ЧДУ,1996. С. 51-54.

38. Нікітіна Ф.О. Виділення і визначення лексико-семантичних полів. Ф.О. Нікітіна. Мовознавство, 1981. №1. С.11-15.

39. Новиков Л.А. Семантика русского языка. Л. А. Новиков. М., Высшая школа, 1988. 272с.

40. Огуй Олександр Дмитрович Лексикологія німецької мови. О.Д. Огуй. Вінниця: Нова кн., 2003. — 416 с.

41. Пименова М.В. Семантико-семантичний аспект ментальных глаголов. М.В. Пименова. СПб, 1995. – 16с.

42. Попов З.Д. Лексическая система языка. З.Д. Попова. Воронеж, изд-во Воронеж, ун-та, 1984. 147с.

43. Солнцева В.М. Язык как системно-структурное образование. В.М. Солнцева. М., Наука, 1977, 341с.

44. Соссюор Ф. Курс общей лигнвистики. Ф.Соссюр. Екатеринбург, из-во Уральского угтверситета, 1999. 443с.

45. Шеина И.М. Способ организации языкового опыта. И.М. Шеина. Вестник Московского государствен-ного областного университета. Серия: Русская филология. 2010. № 2. С. 69 –72.

46. Уфимцева А.А. Некоторые вопросы синонимии. Лексичекская синонимия: Сб.статей. А.А. Уфимцева. М., Наука, 1967. С.26-38.

47. Уфимцева А.А. Семантика слова. Аспекты семантических исследований. А.А. Уфимцева. М., Наука, 1980. С.5-81.

48. Чумак И.И. Лексико-семантическое поле цвета в языке и поезии И. А. Бунина: состав и структура. И.И. Чумак: дис. на соискание ученой степени канд. фил. наук. Киев, 1996. С. 11.

49. Шафиков С.Г. Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц. С.Г. Шафиков. Уфа: БашГУ, 1999. 32с.

50. Щур Г.С. Теория поля в лингвистике. С.Г. Щур. М., Едиториал УРСС, 2009. 264с Barnard J. Semantic structures. J. Barnard. Philadelphia PA, 2001. P. 112-113.

51. Brinkmann H. Die deutsche Sprache. Gestalt und Leistung. H. Brinkmann. Düsseldorf, 1962. S. 40.

52. Koivisto H. Partisippien adjektiivistuminen suomen kielessä. H. Koivisto. Helsinke, 1987. 459s.

53. Pajunen A. Argumenttirakenne: Asiaintilojen luokitus ja verbien käyttäytyminen soumen kielessä. A. Pajunen. Helsinki, 2001. 473s.

54. Schneider E. W. Studien zur Lexikalischen Semantik der Mentalen Verben des Englischen.. E. W. Schneider. Varibilität Polysemie und Unschärfe der Wortbedeutung. M. Niemeyer, 1988. – 511 S.

55. Traugott E. C. Regularity in Semantic Change. Closs Traugott Traugott, Richard B. Dasher. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 341p.

56. Trier J. Worte des Wissens. Jost Trier. Mitteilungen des Universitätsbundes. Malburg, 1931. – S. 33 – 39.

57. Viberg A. A universal lexicalization hierarchy for the verbs of perception. A. Viberg. Papers from the 7-th Scandinavian Conference of Linguistics. Helsinki: Department of General Linguistis, University of Helsinki, 1983. P. 147–149.

58. Wierzbicka A. Lingua Mentalis. Anna Wierzbicka. Sydney, New York, London, Toronto, San Francisco: Academic Press, 1980. – 367 p.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ

59. Evelina Hasler Der Zeitreisende. Hasler Evelina. Nagel & Kimche AG Verlag. Zürich, 1994. 322s.

60. Friedrich Dürrenmatt Der Verdacht Dürrenmatt Friedrich.: Benzinger Verlag. Zurich, 1953. 128s.

61. Hildegard Zander Einmal war Frost in die Blüte gefallen. Zander Hildegard. Hinstorff Verlag. Rostock, 1984. 277s.

62. Martin Walser Die Verteidigung der Kindheit. Walser Martin. Schurkamp Verlag. Frankfurt, 2002. 550s.

63. Siegfried Lenz Deutschstunde. Lenz Siegfried. Hoffman und Campe Verlag. Hamburg, 1968. 398s.

СПИСКИ ВИКОРИСТАНИХ СЛОВНИКІВ

64. Das Synonymwörterbuch. Dudenverlag. Berlin, 2011. 352s.

65. Duden Großes Wörterbuch Online. Режим доступу: https://www.duden.de/woerterbuch.

66. Gerhard Wahrig Deutsches Wörterbuch. Wahrig Gerhard. Bertelsmann Lexikon Institut im Wissen Media Verlag, 2002. 1452s.

67. Heibig G, Schenkel W. Wörterbuch zur Valenz und Distribution deutscher Verben. G. Heibig, W. Schenkel. Lepzig, 1997. S. 257

68. Heuber Wörterbuch. Heuber, Verlag GbmH & Co. München, 2003. 770s.

69. Langenscheidt Großwörterbuch. Langenscheidt Verlag. München, 2015. 1344s.

70. Pons Wörterbuch der deutschen Sprache. Klett Verlag, 1999. 656s.

Додаток А

Таблиця 2.1

Сполучуваність дієслів розумової діяльності з прислівниками

	sicher	genau	jetzt	hoffentlich	etwas	schließlich	nie	erschrocken	verzweifelt	wenig	oft	zuerst	jedesmal	früher	lange	Сума
Wissen	6	8	0	0	2	1	3	0	0	3	0	0	0	0	0	23
Denken	3	0	4	0	2	0	0	1	1	0	2	2	1	1	0	17
Glauben	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	3	2	1	0	7
Meinen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	0	3
Verstehen	0	0	1	4	2	0	2	0	0	2	0	0	0	0	0	11
Erinnern	0	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Bedenken	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Überlegen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	2	3
Vorhaben	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Rechnen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ausdenken	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Zweifeln	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Besinnen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Sinnieren	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kümmern	0	0	0	0	0	0	2	0	0	0	0	0	1	0	0	3
Ahnen	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	1
Annehmen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Nachdenken	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Vermuten	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1
Achten	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Aufpassen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Beabsichtigen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Planen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kennen	4	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6
Сума	13	10	7	4	6	1	9	1	1	5	3	6	6	4	3	79

Додаток Б

Таблиця 2.2

Сполучуваність дієслів розумової діяльності з модальними

	können	wollen	dürfen	müssen	sollen	lassen	möchten	Сума
Wissen	5	9	0	5	1	0	0	20
Denken	5	0	1	6	3	0	1	16
Glauben	0	0	0	0	0	1	0	1
Meinen	0	0	0	0	0	0	0	0
Verstehen	3	0	0	0	0	0	0	3
Erinnern	0	1	0	0	0	0	0	1
Bedenken	0	0	0	0	0	0	0	0
Uberlegen	0	0	0	4	0	0	0	4
Vorhaben	0	0	0	0	0	0	0	0

Rechnen	0	0	0	0	0	0	0	0
Ausdenken	0	0	0	1	0	0	0	1
Zweifeln	0	0	0	0	0	0	0	0
Besinnen	1	0	0	1	0	0	0	2
Sinnieren	0	0	0	0	0	0	0	0
Kümmern	0	0	0	0	0	0	0	0
Ahnen	3	0	0	0	0	0	0	3
Annehmen	0	0	0	1	0	0	0	1
Nachdenken	0	0	0	1	0	0	0	1
Vermuten	0	0	1	0	0	0	0	0
Achten	0	0	0	0	0	0	0	0
Aufpassen	0	0	0	1	0	0	0	1

Beabsichtigen	0	0	0	0	0	0	0	0
Planen	0	0	0	0	0	0	0	0
Kennen	0	2	0	0	0	0	0	2
Сума	17	12	1	20	4	1	1	56

ДОДАТОК В

Рис. 2.1.
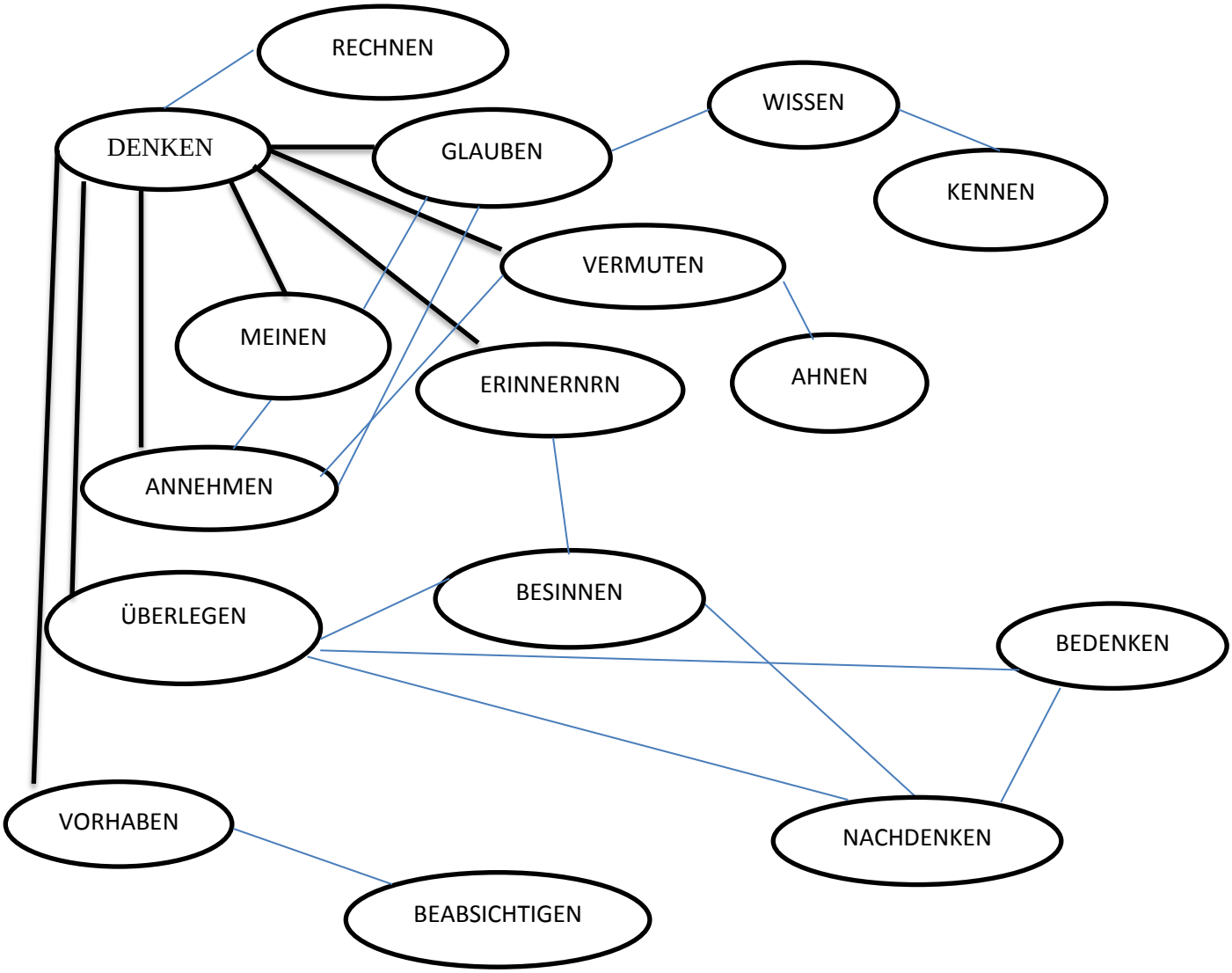
Парадигматичні відношення між дієсловами ядерної зони